Контрольный экземпляр

Бакъдар, вошал, цхьоагІо!

СЕРДАЛО

НОХЧ-ГІАЛГІАЙ РЕСПУБЛИКА ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ,
КПСС НОХЧ-ГІАЛГІАЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ КОМИТЕТА ГАЗЕТ

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 5 ЯНВАРЬ, 1991 ШУ. ★ № 3 (7949). ★ Мах 8 кеп.

Советски Социалистически Республикай Союза халкъа депутатий Съезда соцам

МЕХКАРЧА ХЬАЛАХИ ХІАНЗ ЭТТА ЙОЛА КРИЗИСНИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИ А ПОЛИТИЧЕСКИ А СИТУАЦИ ДІАЯККХАРА ХЬАЛХАРЧА АРГІАНА ДЕ ДЕЗАРЕХИ

СССР халкъа депутатий Съездо СССР Президента докладера, СССР халкъа депутатий выступленешкара мехка эттача хьалах йола анализ керттерча дакъе мога а еш, белгалдоакхх, социально-экономически, политически, духовни вахара ерригача оагІонашта хьокха а луш обществера кризисни процессаш дегІаухаш йолга. Дохаш латт регионашта а предприятешта а юкъера боахамий бувзамаш, талхаш латт товарно-ахчан отношенеш, чІоагІлуш йоагІа инфляци, дегІаух маькхаш, цІаьхха телхад нах кхачан а промышленни а товаращца Іалашбелга, дегІаух зуламаш, лохлуш боагІа вахара боарам. ДегІаухаш латт кризисни белгалонаш унахцІено лораеча, дешаре, культуре, лохлуш йоагІа дисциплина, нравственность, талхаш латт экологически хьал. Кхерамерча хьале дийрзад къамашта юкъера гІулакхаш. ДегІаухаш йоагІа союзни а республикански а Іаьдала органашта юкъера конфронтаци, деррига боарамашка законодательни а исполнительни а органаша вІаши дага а па йоалаш гІулакхаш леладелга. Цунца цхьана кхерама кІала оттадаьд дукхача къамех йолча Советски пачхахьалкхен дІахора вахар.

Цу эттача хьале Съездо лерхІ Союз демократически эргаяккхара, нах социальни лорабелга Іалаш а деш, экономика стабилизаци яра йола программа эггара хьалха кхоачашъяра кІийлен тІа рыночни отношенешка доалара, исполнительни Іаьдала органий эффективни система хьаяра духьа кхы тІехьа а тетта йиш йоацача де дезарий комплекс тІаэца езалга.

Мехка а Советски Союза халкъий а кхела хьалхашкара бехктокхам кхета а беш, СССР халкъа депутатий Съездо **соцам бу:**

1. СССР Президента а республикай кулгалхоша а республикай суверенитет къоабалъяра, пар цхьайола функцешта шоай лоІаме Союза делегировани а еш, уж дешаш къестадеча союзни законаш кертте лархІара кІийлен тІа Союзни договора кийчо яреи цун кулгаш яздареи болх сихагІа чакхбоаккхалга. Союзни договора кІала кулгаш язлалца лелаш хургда СССР Конституцена, хІаьта иштта, ший полномоче доазошка тІанйца долча СССР законашта духьале еш доапа цу республикай законаш.

2. СССР Президентас республикай лакхехьарча кулгалхошца цхьана ер шу чакхдалалехьа отта а йий кІала кулгаш язде 1991 шера лаьрхІача Союзеи республиканйи бюджеташ вІаштІехьъяха а мехка экономикана лерттІа функционировани елга Іалашъе а таро луча ханна йолча экономически дешай хьакъехьара соглашенена.

3. Чрезвычайни де дезараш санна эшаш лархІа 1990 шу чакхдалалехьа боахам лелабара ерригача субъекташа 1991 шера цхьоалагІча квартале 1990 шерарча цу квартале хиннача боарамашка продукцена поставкаш яра долча договорашта кІала кулгаш язделга. Цу договора кулг ца яздара кІийле потребитель раьза ца хилар мара хила йиш яц.

СССР Правительствас, республикай правительстваша шоай балха из решени ларде лувца еза, 1991 шера чрезвычайни хьалашка из геттара эшаш санна а лоархІаш.

4. Республикай, халкъа депутатий моттигашкарча Советий кулгалхоша 1991 шера кхачан а юртбоахама бийдала а поставкаш елга кхоачашдара, мехка территоре тІа гІолла кхача, халкъа боахаме эша товараш, хІаьта уж хьадара эша материальни ресурсаш дІа-са яхьара новкъарле еш дола доазош дІадахара эшаш дола хьалаш хьакхолла.

5. СССР Президентас республикашца цхьана 1991 шера инфляци юхтохара, сом лелалга чІоагІдара, къахьегама а потребление а боарама тІехьа лоаттабу тІахьожам чІоагІбара дотаце боарам цІаьхха кІезигбара юкъе а долаш, бюджетни расходаш кІезигъяра теркам тІа а бахийта мехкара ахчан-кредитни а финансови а системаша стабилизаци яра хьадда дезараш кхоачашде, маькхаш оттадара йолча юкъарча политика кІийлен тІа пачхахьалкхен тІахьожам лоаттабеш йола маький либерализаци дІахохьо.

6. СССР Президентас республикашца цхьана социальни сфере хьадда дола де дезараш кхоачашде, нах балхаца Іалашбара, болх банза баргбоацаш хилара бахьанаш чІоагІдара, минимальни потребительски бюджет белгалъяккхара, розничний маьхаш дегІаахарца дувзаденна доходашта индексаци яра, унахцІено лораяра, халкъа дешара, культура болхлой, иштта фиксированни доходаш йола, къаьстта кІезига Іалашбаь бола нах, пенсионераш, инвалидаш, иштта, экологически во хьал долча зонашка баха нах социальни оагІорахьара лорабара юкъе а долаш. Республикашца 1991 шера лаьрхІа гражданашта пенсионни Іалашо яра, мехка пенсионни фонда функционировани яра гарантеш ларде а лувцаш соглашенена кІала кулгаш язделга Іалашде.

Рынкага довлача хана къаьстта теркам тІаоза унахцІено лораяра, халкъа дешара, Іилма, культуреи искусствеи, физически культуреи спортеи общества вахаре къаьста лоархІаме йолга теркал деш пачхахьалкхен гІо-новкъостал эшалга.

7. СССР Президентас республикашца цхьана 1991 шера 1 марта кхачалехьа тІехьатетта йиш йоаца, цхьа барт бола гІулакхаш чакхдоахилга, цу дакъе экологически хатар ца хилийтара хьалха а кийчо елга, цунах хьахинна зулам дІадоаккхалга дІадехаш дола экологически проблемах хьакъехьара ханна йола соглашени отта а яь, цунна кІала кулгаш язде.

8. СССР Президента исполнительски Іаьдала лакхехьарча органий структура хувцара йола предложени керттерча дакъе хьал а лоацаш Съездо СССР Лакхехьарча Совета тІадулл аргІанарча сессе республикай Лакхехьарча Советашца дага а яьнна «СССР моттигерча самоуправленен моттигерча боахамен юкъарча кийленах» долча СССР Закона положенешта тІатохараш де, уж ду управлене ерригача вертикалех лерттІа а эффективни а исполнительски Іаьдала система хьаяра духьа.

9. 1991 шера рыночни инфраструктура хьаяра дола хьадда де дезараш кхоачашде. СССР Лакхехьарча Совета, республикай Лакхехьарча Советашца шоай аргІанарча сессешка разгосударствлени яра, предприятешта приватизаци яра, демонополизаци яра, промышленни а интеллектуальни а доалахье лораяра, предпринимательстве, потребителий бокъонаш лораяра йола законодательни акташ тІаэца.

СССР Президента чІоагІъе пачхахьалкхен доалахьен фондах йола положени.

СССР правительства Іалашде эшаш дола хьалаш пачхахьалкхен предприятеш рыночни структурана юкъеяхийтара, доалахье арендагІа дІаялара, акционерни обществаш хьаяра, предпринимательства зІамига формаш хьаллацара, пачхахьалкхен доалахьен маьхий дакъа къахьегамхоща юкъе дІадекъара, къахьегама коллектива болхлошкен къахьегама ветеранашкен приоритет а йолаш. Кийчъе кадраш кийчъярей юхакийчъерен пачхахьалкхен юкъара система, рыночни отношенешка довлар теркал а деш.

СССР Лакхехьарча Совето чакхдаккха пачхахьалкхен доалехьара предприятеш хьаяхара де дезараш кийчдараи уж кхоачашдараи тІахьожам лоаттабелга, аргІанарча сессе ювца СССР правительства боахам лелабара а предпринимательствана стимулировани яра а керда формаш оттаярах йола доклад.

10. СССР Президента республикашца цхьана 1991 шера йолча волютни политикана хувцамаш юкъе хьо, ССР Союза, республикай, предприятей хьаштаншта вІашийн дагабовлар теркал а деш.

СССР Лакхехьарча Совето лимиташ оттае 1991-гІа а цунна тІехьа доагІача а шерашка Союзни бюджет ювцача хана арахьара доахача декхараштa.

ТІаэца республикай, предприятей, арахьарча экономически балха эша дина хьалаш, кхыча мехкий капитала духхьала ю инвестицеш хьаяра тІадерзадаь дика хьалаш хьадара законодательни акташ, из деча хана мехка экономика хьашташ, прогрессивни технологеш а доал дара хьалхалатта опыт а валютни регулировани эргаяьккха тоаяр, доазол арахьарча партнерашца леладеча гІулакхашца платежни дисциплина чІоагІъяр дага а доагІаш.

11. СССР правительствас СССР Лакхехьарча Совета аргІанарча сессе ювцийта оттае конверсех долча Закона проект. Конверси чакхъяккха мехка хьакъалца вІаштІехьдаьха оборонни кхоачамаш теркал а деш цу цхьан ханна оборонана ещ йола расходаш кІезигъеши халкъа боахамаш бахача нахан эшаш эггара дикагІа кхоачашдеши. 1991 шера кийч а яь СССР Лакхехьарча Совете дІачуле военни реформа проект.

12. Республикай Лакхехьарча Советаша бахача наькха правовни положени шоай законодательстваша хьежжа СССР халкъашта юкъерча декхаращца кийчъе, вІашийн юкъе латта территориальни претензеш дІаяха.

Республикай кулгалхоша сихха де дезар де къамашта юкъера конфликташ дІаяхара, къаман признакагІа, мотт, ди, политически уйлаш тайп-тайпара хиларагІа сага бокъонаш эшаеш хиларца, эскаре гІулакх деш бараш цар дезалцеи лелаеча дискриминацеца хьадда къовсам лоаттабе безаш хилара къаьстта чІоагІа теркам тІа а бохийташ. СССР Президента нагахьа санна эшаш хуле, цу гІулакха пайда эца шийна мел еинача полномочеех.

13. СССР Лакхехьарча Совето, республикай Лакхехьарча Советаша 1991 шера чакхдаккха судебно-правовни реформа елгеи правоохранительни органий балха эффективность лакхъедгеи Іалашдеш законаш кийчделгеи тІаэцийтеи.

СССР правительства 1991 шера 15 январь хьатІаккхоачаш йоагІ-йоагІача правоохранительни органашкарча лаьрххІа оттабаьча наха персонально кулгал а деш кийч а яь кхоачашъе йолае экономически саботажаца, къоалашца, коррупцеца, спекуляцеца лоаттабеча къовсама программа. Правоохранительни органаша иштта чІоагІбе наха духьали гражданий рузкъа лечкъадеши деча зуламашпара къовсам. Къаьстта теркам тІабахийта кхелетараша зуламаш дара профилактика еш бу болх тоабанза баргбоацаш хилара.

Зуламашца къовсам лоаттабара йолча целевой программай кулгалхоша аргІанарча сессешка СССР Лакхехьарча Совета дІадувца деза баьча балхах дар.

Съезд кхайк беррнгача гражданашка, политически партешкеи боламашкеи, перестройка позицеш тІа латташ яле, халкъа депутатий ерригача Советашка мамогга чІоагІагІа бехктокхам гойтара, мехка хала йолча укх хана сатохалуш хилара кІезиген тІадегІан мел дар юстара даккхара, кризисни хьала кІалхардовлара дерригa низаш вІашагІтоха тІахьехаш.

СССР Лакхехьарча Совета Председатель
А. ЛУКЬЯНОВ.

Москва, Кремль.
1990 ш. 24 декабрь.

Ший балха тІа тешаме

Каст-каста дувц «Сердалон» оагІонашта тІа а кхыча газеташ тІа а Назранерча маькх еча завода дикача гІулакхех. Бакъда, уж дика хилийтара бокъонца дола нийса экономически, финансови наькъаш белгалдер малав хац газет дешарашта. Из я **укх сурта тІа** шоана гуш йола завода керттера экономист Зязиков Ювназа Мадина.

Казахстана Кустанайски областера дІаболалу цун професси никъ. Школа йистеяьккхачул тІехьагІа цига экономистий курсаш яьхар цо. ТІаккха 1960 шера АТХ (хІанзара АТП) ший специальностах болх бе йолалуше а Московски заочни пищевой техникуме деша а этта из чакхъяьккхар.

Цул тІехьагІа 1967 шера нерда хьалъьяча маькх еча заводе болх бе йолаелар из. ЦІаккха я ший балхах гІалат ца доаккхийташ, предприяте экономикана пайданегІдар юкъекхухьаш йоагІа Мадина укх 23 шера.

ХІанз цу заводе планови отдела начальник я Мадина. Рыночни экономнига шоай предприяти кийчъеча хьинаре къахьегаш а я из 1990 шу доладелча денз.

ХІанз предприятен экономически хьал во дац. 11 бетта, масала, планах 473 эзар сом доагІача 541 эзар сом совгІа пайда баьб заводо. Шу чакхдоалаш из пайда кхы а лакхагІа хургболга хьахьокхаш я цо яь экономически расчеташ а.

Лоацца аьлча, техникоэкономически хьокхамий цхьаь цаІ пункт яц предприяте укх тІеххьарча шерашка кхоачаш ца еш. Цу юкъе доаккха дакъа лоац Мадинас.

М. ЗАНГИЕВ.
Автора сурт.

ХЬАЛХАЛАТТАРАШ

Хьайбай продукци йоаккхача а из пачхахьалкхенга йохкача а дакъе Сунженски района боахамашта юкъе хьалхара моттиг дІа ца хецаш хьабоагІа «Победа» яхача колхоза фермай болхлой. ДІадахача шера итогашка хьежача а толам баьккхаб цар. Масала, соахка 1769 тонн шура дІачуяла езаш бар уж, хІаьта дІачуеннар шовзткъа тонн дуккагІа хилар. Республика дукхха дукхагІдолча боахамашка шура яккхара боарамаш лаьгІлуш доагІача хана из йоккха котало я. ТІеххоачашъяьй колхозхоша дулх дІачудалара план а.

Къаьстта хьинаре къахьийгад Бузартанов Іийса керте латтача № 1 йолча шурий-товарни ферма коллективо. Цунна тешалдеш да ер масал: доярхаша А. Албаковаси В. Котельниковаси нийс бетта кхоачашдир бІарчача шера декхараш. Цул тІехьагІа 1991 шера чоагІа къахьийтад цар.

Хьалхалатташта тІехьа ца бусаш къахьегаш ба кхыбола доярхаш: А. Киселева, Л. Леонова, Р. Яндиева, Л. Китнева, бежаІуй М. Аракелян, Т. Евлоев.

АрендагІа леладе бІаь бежан дІа а ийца, хьинаре къахьегаш ба колхозе вежарий НальгиевгІар Хьусени Дауди, цар истий Фатиман Соняи. Цар доалдеш дола доахан Іаьхара дисац, Іаьсий унахцІена хул, сиха дегІадоагІа.

Хьайбай продукци алсамъяккхара новкъостал деш я хьайбай боахама доакъара база, наькха дисциплина, хьинар, говзал.

М. МУРАТОВ.

Советски Социалистически Республикай Союза халкъа депутатий Съезда СОЦАМ

«ДЕРРИГАЧА ХАЛКЪО ГОЛОСОВАНИ ЯРАХ (СССР РЕФЕРЕНДУМ ЯРАХ)» ДОЛА СССР ЗАКОН ЮКЪЕДОАЛАДАРА ХЬАКЪЕХЬА

СССР халкъа депутатий Съездо **соцам бу:**

«Дерригача халкъо голосовани яра (СССР референдумах)» дола СССР Закон юкъе доаладе из тІанйца дальча денз.

СССР Лакхехьарча Совета Председатель
А. ЛУКЬЯНОВ.

Москва, Кремль.
1990 ш. 27 декабрь.

РСФСР МИНИСТРИЙ СОВЕТЕ

РСФСР Лакхехьарча Совета «7 январь (Рождество Христово) болх беш доаца ди да, аьнна дІакхайкадарах» бола 1990 ш. 27 декабрера соцам кхоачашбара порядка хьакъехьа дукхха хаттараш деш хиларца дувзаденна РСФСР Министрий Совето дІахойт:

белгалбаьккха соцам боагІаш ба РСФСР территоре тІарча ерригача предприятешта, организацешта, учрежденешта, моллагІчоа кара уж яле а.

РСФСР состава чуйоагІача республикай Лакхехьарча Советий гражданаша, кхыча динах тешаш уж бале а, леладу дина гІулакхаш лоархІа а лоархІаш, 7 январа меттел цу тайпара дола кхы ди балха ди доацаш лархІа йиш я.

Предприятей, организацей, учрежденей къахьегама коллективай бокъо я кхы тайпа ди лелабеча болхлошта лаьрхІа, коллективни договорашка 7 январа меттел кхыдола болх беш доаца ди белгалде.

7 январе болх барах къахьегамхошта компенсаци йоагІа РСФСР КЗОТ 64 статьяга хьежжа йолча порядкахи боарамахи, вешта аьлча шинна оагІоно барт баьча тайпара, царна салаІа кхыдола ди дала е шолха алапи лургдолаш оттаде.

ДЕКЛАРАЦИ ЮВЦАШ

БАКЪДАР КОТДАРГДА

Лакхехьарча Совета аргІан йоацача йиълагІча сессе тІанйца Нохч-ГІалгІай Республика пачхахьалкхен суверенитетах йола Деклараци цІаьхха а ювцаш, са безам ба цун 17-гІча статьяй маІани лоархІами кІоаргагІа белгалбе. Цу тІа алхха ший къаман пачхахьалкхел юхаметтаоттае гІерташ долча гІалгІай халкъо нийса дІадехаш дар хьахьекха ца Іеш, цо концентрированни формагІа дІакхайкадаьд дукхача къамех латтача Нохч-ГІалгІайчен халкъо чІоагІа вежарийгІалгІай хьаллоацаш хилар, сталински репрессеш хилар бахьан долаш царгара дІаяьха хьалха цар хинна территореш — хьалха хиннача доазонашка Пригородни район, Малгобекски района дакъа, хІаьта иштта г. Орджоникидзе (Владикавказа) аьтта оагІорахьара Тийрка йист — юхаяхара тІехьа лоаттабеча къовсаме.

ГІалгІай халкъа проблема сона, республике вахача моллагІча сага а санна, ювцарах йовзаш яц. Из йовз сона Нохч-ГІалгІайчен истори Іомадара планагІа а, хьалха айса болх баьча моттигашка новкъосташа ювцарах а, цхьабакъда бокъонца из сона гарга а хилар, аз кхета а йир ГІалгІайчен дог лоархІаш йолча Назрановски районе болх беш аз яьккхача хана. ХІаьта са, хетаргахьа, хІанз ерригa бокъонаш я, ала: «гІалгІай — шоай оамалга диллача тамашийна халкъ да». Фуд эггара чІоагІагІа цо шийгахьа безам тІаувзаш дар. Из да кІоаргта интернационализм йолаш из хилар. Из аз ях се эрсе хиларах тарра, гІалгІаша сох тешам а бенна районерча Советски Іаьдала, керте оттавир со, цул тІехьагІа кхы а боккагІа тешам белар сох, берригаш хІана бац аьнна нах тІехьа а болаш. Назрановски районерча цхьан округе гІолла республика халкъа депутаталла а хержар со. ХІанз дикка ха дІаяхачул тІехьагІа аз кхетаду, мел дика гІулакх долаш, со харцахьа ца воалийташ бар уж соца цхьана болх беш хинна, сона гонахьа хинна нах. Мел чІоагІа хьаллоацар цар аз дІадоладаь керда хІама. Къаьстта безаме дагаух сона районерча боккхача нахаца, дина керте латтаращца, харжархоща, юртбоахама къахьегамхошца сай хинна вІашагІкхетараш. Са цІаьхка а баркал ала безам ба цу наха, духхьал болх беча хана хинна ца Іеш, вахаре сагота дола денош тІаэттача хана а уж сайна уллув хиларах.

Сай харжархой сайх беннача тешамах доккхал а деш, хІанз сайна мел могар ду аз цар наказаш кхоачашдеча. Чакхдаьннад БурокІал газ чуйоллийташ деш дола дукхагІа дола болхаш, «Октябра 40 шу» яхача совхоза дирекцена хьалхашка оттадаьд Долакха-Юрта культура ЦІа хьалдара хьакъехьара дош.

Дукхача шерашка болх беш айса Іоаьчча опыто са дог тешаду гІалгІай чІоагІа денал долаш нах хиларах, шоай сий дайта ховш, хьалхашка оттадаь декхараш кхоачашдара цхьаккха хІама юхе ца дуташ дІадала кийча болаш, цунца цхьана хьаькъал долаш, сатоха ховш, кхетам болаш, эшача хана корзагІ ца бовлаш, вІаши дага а баьнна шоай гІулакх чакхдаккха могаргдолаш хиларах.

Из къаьстта хьагучадаьлар дукхха ззараш нах юкъе болаш г. Назране хиннача митингашка, ГІалгІайчен автономех дола дош ира увттадеча хана, цхьа зІамига сийг мара ца эшаш халкъа эгІазала ала михьарбала тарлуш нах гІайттача хана, цхьабакъда, массаза а санна боккхагІбарий кхетамо, цар хьаькъало совдар дІа ца даржийташ цІаькха а кхы цІаькха а юхадеттача хана. Цу митингови хьалашка къаьстта чІоагІа дег чу ессар гуччахьа цу халкъах доккхал дара уйла, йоккха трагеди тІаэттача хана халонаши балеи токхача хана эгІазбаха корзагІ ца бовлаш хьаькъалах ца талхаш, адамий гІулакхаш тІара ца бовлаш бнса мега болча нахах доккхал дара уйла. Цудухьа сона ла магац исторически нийсхо йоаккхаш, законагІа доацаш шоашкара дІаяьха територеш юха а йоахаш автономи юхаметтаоттае гІерташ долча уж цу халкъа адресагІа экстремизм, агресси, и. кх. д. хьагойт, яхаш дувца доацараш. Нохч-ГІалгІайчен халкъа депутат се хиларах тарра, сайна мел могар дергда аз гІалгІай халкъа проблема ма-могга сихагІа къоастаийтара. Цунах сона сай кертера декхар депутата санна дайна ца Іеш, гІалгІай халкъа хьалхашкара сай нравственни декхар кхетадеш вола гражданин се хиларца а гуш да. Дог тийша ва со са уйлаш республике мел дахача халкъаша хьаллоацаргхиларах.

Лакхехьарча Іаьдало, федераце, Союзо дош къоастадечча дІагаргахкьача хилар бахьан долаш а са теша безам бар гІалгІаша дІахо а хьакъал гойташи сатохаши шоай гІулакх дІахьоргхиларах, нах сих ца болийташ, пайда баргбоаца, тІехдаьнна хабараш царга ца дувцийташ гІулакх дІадахьийта. Цу хьакъехьа Іалаьмате дика аьлар республикански телевидене герга истол долча хана, 23 декабре, РСФСР халкъа депутата Б. Б. Богатырева.

Чакхвоаллаш массехк дош ала безам ба са гІалгІай деша хьакъехьарча казачества позицех. Сай йиэза бокъо я мот сона чІоагІа из дІаала, хІана аьлча казачество юхадийнъяра процесс чІоагІа айеннача районе со хІанз болх беш хилар бахьан долаш а. Биззача боараме геноциди репрессеши ше текха а юхадийнъялара тІехьа къовсам лоаттабеш а йола казачество исторически нийсхо юхаметтаоттае гІерташ гІалгІай халкъо хьега къа а цунна дагадоаллар а дика кхетадеши хьаллоацаши я тахан. ХІаьта, хІанз гІалгІай халкъа кхел къоастаеча хана, дІакхайкаде доагІа казачествас ший оагІонгахьара цхьаккха тайпара дестабилизаци ергйола хІама, общественно-политически хьал чоалхане дерзаде тарлуш дола хІама хулийтаргдоацилга, цу дакъе гІалгІай дош къоастадеча а.

А. БОНДАРЬ,
Нохч-ГІалгІай Республика халкъа депутат.

Нохч-ГІалгІай Республика Лакхехьарча Совета Президиума Указ

НОХЧ-ГІАЛГІАЙ РЕСПУБЛИКА ХАЛКЪА ДЕПУТАТАШ ХАРЖАРА ЙОЛА ОКРУЖНОЙ ХОРЖАМИИ КОМИССЕШ ВІАШАГІЙОХКАРА ХЬАКЪЕХЬА

Депутатски полномочеш ханал хьалха совцарца дувзаденна «Нохч-ГІалгІай АССР халкъа депутаташа харжарах» долча Нохч-ГІалгІай Республика Закона 19, 22, 54 статьяш ларде а лоацаш, Нохч-ГІалгІай Республика халкъа депутаташ харжара йолча окружной хоржамий комиссей составашка викалаш оттабара протоколашка хьежжа Нохч-ГІалгІай Республика Лакхехьарча Совета Президиумо **соцам бу:**

Нохч-ГІалгІай Республика халкъа депутаташ харжара йола окружной хоржамий комиссеш вІашагІйохка къахьегама коллективай, общественно-организацеш, воински доакъой ер викалаш юкъе а боагІаш:

ЗАВОДСКОЙ РАЙОН
№ 26 йола Менделеевский хоржамий округ.

1. **Натаев Магомед Шамсудинович** — механик-энергетик, кхачан Комбината къахьегама коллектива советагара.
2. **Якунина Ольга Владимировна** — бухгалтер, кхачан Комбината къахьегама коллектива советагара.
3. **Мартынов Валерий Анатольевич** — председатель, ДОСАФ райкома коллективагара.
4. **Демченко Галина Максеевна** — инженер, «Нефтехимзапчасть» яхача завода къахьегама коллективагара.
5. **Солнышкина Любовь Степановна** — инженер «Нефтехимзапчасть» яхача завода къахьегама коллективагара.
6. **Абаева Любовь Шатеевна** — машинистка, Грозненски ТЭЦ объединене къахьегама коллектива советагара.
7. **Пицук Владимир Трафимович** — мастер, Грозненски ТЭЦ объединене къахьегама коллектива советагара.
8. **Логинов Михаил Викторович** — маляр-оформитель, № 1 йолча гІишлош еча механизаци яра Управлене къахьегама коллективагара.
9. **Хаджиев Али Абдулхакимович** — водитель, № 1 йолча гІишлошъеча механизаци яра Управлене къахьегама коллективагара.

УРУС-МАРТАНОВСКИ РАЙОН
№ 141 йола Советски хоржамий округ.

1. **Гойсултанов Магомед Махмудович** — директор райкиносета къахьегама коллективагара.
2. **Абросимова Айза Салмановна** — инженер, райкиносета къахьегама коллективагара.
3. **Очерхаджиева Яха Хасановна** — оператор, бувзама районни узела къахьегама коллективагара.
4. **Эльбиева Халипат Абдулловна**, — начальника заместитель, бувзама районни узела къахьегама коллективагара.
5. **Кагиров Докка Абдулазимович** — культура районни Дворца директор, горисполкома культура отдела коллективагара.
6. **Сатуева Айпа Ахматукаевна** — инспектор, горисполкома культура отдела коллективагара.
7. **Сулейманов Ваха Даудович** — пенсионер, тІемен къахьегамен ветераний районни советагара.
8. **Казиханов Суламбек Абдулхамидович** — КПСС горкома общественно-политически центра заведующи, «Знание» яхача районни обществагара.
9. **Совдатенкова Надежда Николаевна** — юрта боахама болхлой профсоюза райкома секретарь, «Знание» яхача районни обществагара.
10. **Талхигова Петимат Адрохмановна** — шоллагІа секретарь, ВЛКСМ горкома аппарата коллективагара.
11. **Махаев Данилбек Даянович** — хьехархо, № 1 йолча юкъерча школа коллективагара

ШАЛИНСКИИ РАЙОН
№ 165 йола Шалински хоржамий округ.

1. **Ложкин Игорь Анатольевич** — ВЛКСМ комитета секретарь, № 61652 йолча войсковой дакъа личний составагара.
2. **Абдулрашидов Асланбек Абдулвахидович** — склада начальник, № 61652 йолча войсковой дакъа личний составагара.
3. **Белигова Раиса Салавдиевна** — медицински сестра, Центральни районни больница коллективагара.
4. **Макчиев Иса Султанович** — военкур, халкъа образоване районни отдела коллективагара.
5. **Борщигов Сайпи Умаевич** — спорткомитета председатель, госучрежденец профсоюза райкомагара.
6. **Демишева Сацита Айдиновна** — ВЛКСМ РК шоллагІа секретарь, КПСС РК аппарата коллективагара.
7. **Тепсуев Увайс Абдурохьманович** — бухгалтер, «Джалка» яхача совхоза къахьегама коллектива, советагара.
8. **Азиева Яхита Харонована** — пионервожати, № 1 йолча юкъерча школа коллективагара.
9. **Гебертаев Магомед Хасмагомедович** — хьехархо, № 6 йолча юкъерча школа коллективагара.

Нохч-ГІалгІай Республика Лакхехьарча Совета Председатель
Д. Г. ЗАВГАЕВ.

г. Грозный,
1990 ш. 29 декабрь.

Дагадовла вай!

МАЛАШ ДА ВАЙ?

ГIалгIай, вежарий! Ер къамаьл шоэна дIахазийтар духьа ду аз. Сона хетаргахьа, дукхагIболча нохчашта а хозаргда, аьнна хет сона ер.

Тайп-тайпара партеш, тоабаш вIашагIийнйхка баьнначул тIехьагIа, хIанз тайпаш, тукхамаш къестаде баьннаб цхьабараш. Ачхой-Мартана района «Иман» яхача газета тIа а яр цхьа заметка тайпаш къестадеш. Декабра бетта дар аьнна хет сона из. Иштта Нохч-ГIалгIай телевидене 19-ча декабре гIалгIай меттала передача йир «Тхо — орстхой да» яхаш цIи а йолаш.

Сона хетаргахьа, цу тайпарча передачашеи газетий, журналий материалашеи вайна пайда бергбац. Вайна эггара хьалхагIа эшар цхьа барт хилар да, цудухьа из барт чIоагIлургбола гIулакхаш дар а яздар а да.

Ший тайпа, тукхам хилар а из дезар а дика да, цхьабакъда, лаьрххIа кепайоазон тIа а телевидене а даьнна дувцеи къоастаден деза аьнна хетац сона. «Вайнах» яхача деша маIано чулоац нохчий, гIалгIай, орстхой — вай къамах мел вола саг, хIана аьлча вай цхьан даьх хьадаьнна доландаь. Воай барт чIоагIбе беза вай. Нагахьа санна вай барт хуле, цхьаннега а эшадулургдац вай, воай мехка дай а хургда. Хьажал, хIирийн гIалгIазкхийн барт хиннаб. ТIаккха вайна фу даьд? Вай цаIаш ма дий: ди а цаI болаш, цхьан даьх хьа а даьнна, цхьана халонаш а лоаш.

Тайпаш къестадар пайдана дац, зуламе да.

ВIаши дашаш, барт, къахетам хилар да вайна эггара чIоагIагIа эшар. Нагахьа санна бусалба ди лелабеш вай дале, цо яхар а из да.

Вайна тоъаш бац Iилманхой, экономисташ, лораш, инженераш, говзанчаш. Вай бар зIамига мохк ба, вай къам зIамига да. ХIанз Деклараци дIаихайкаьй вай. Цу деррпгача хIамай уйла е еза, воай суверенитет лорае еза. ХьаIакхувча тIехьенашта эшачун а е еза уйла, цу гIулакхашта тIаберзабаь бе беза болх, дийнахьа а бус а яхар санна, къахьега деза, воай барт чIоагIбе, сий, дош лораде, къаман пачхалхе — Нохч-ГIалгIайче хьаллаца еза вай, зуламе даьсса хабараш юкъера дIа а даьха.

Тайме Биболта тайпаши къамаши къестадеш хиннадац. МоллагIча къамах вале а, цхьатарра лоархIаш хиннав цо саг. «Иштта хилар къонахчун декхар да» оалаш хиннад цо.

Кхо бIаь гаргга шу хьалха ваьхача нохчий имама шайх-Мансура паргIато бахьан долаш лоаттабаьча къовсама байракха кIал вIашагIкхийтта хиннад тайп-тайпара къамаш: эрсий, нохчий, гIалгIай, гIаьзлой, хIирий, гIумкий, негIий, селий, черсий, кхыдараш.

СССР Лаккхехьарча Совете вай хержа вахийта депутат а воккха Iилманхо а ва нохчо Хаджиев Саламбек. ХIаьта цо а кхычар а шоай хурдаь къахьег гIалгIай къаман автономи юхаметтаоттаяйтар духьа, хIана аьлча шоаш бизза къонахий боландаь, гIалгIашка-вежарашка яхьар гIелал йоландаь. Къонахаша цIаккха а къестадаьдац тайпаши къамаши. АтагIара хьаваьннача, дерригача дуненна вовзаш волча Эсамбаев Махьмуда ший тайпа хьоахадаьдац. Цо ше дуненна дIавовзийтав Советски пачхахьалкхен, Нохч-ГIалгIай Республика цIерагIа, хIаьта тайпа цIаккха белгал а даьхадац.

Цхьаболчар тайпаш белгалдоахаши къестадеши сона халахет, хIана аьлча из вайна пайдана дац, гIойленагIа да барт хургбола хIамаш дийцача. Ше къонах вале массанеца тар а луш, цIена уйла а яхь а йолаш, ший республика сий а деш, хадданза хьаьнала къа а хьегаш хила веза. Аз кхетадечох, иштта да из.

«Малаш да вай?» — яхалга дац керттердар, «Миштад вай?» — яхалга да. «Миштад вай?» — яхача хаттара кхыча къамашка вайх лаьца: «Хьаьнала балхаш а деш, шоай республика толашагIа хилийтар духьа къахьегарца яхь а йолаш, массе къамашка лоархIийташ, гIулакхаца, деналца толашагIа хила а гIерташ, вIаши барт а болаш ба уж» — оалийташ хила деза вай.

Теша ловра сона, воай сийлахьча даьша леладаьчун духьа, цар хиннача эзделеи денален духьа, вай нохч-гIалгIай къам иразе дахаргдолча наьнъагIа вай дIагIоргхиларах.

А. ЗАЙНУТДИНОВ,
тIема ветеран, РСФСР заслуженни хьехархо.

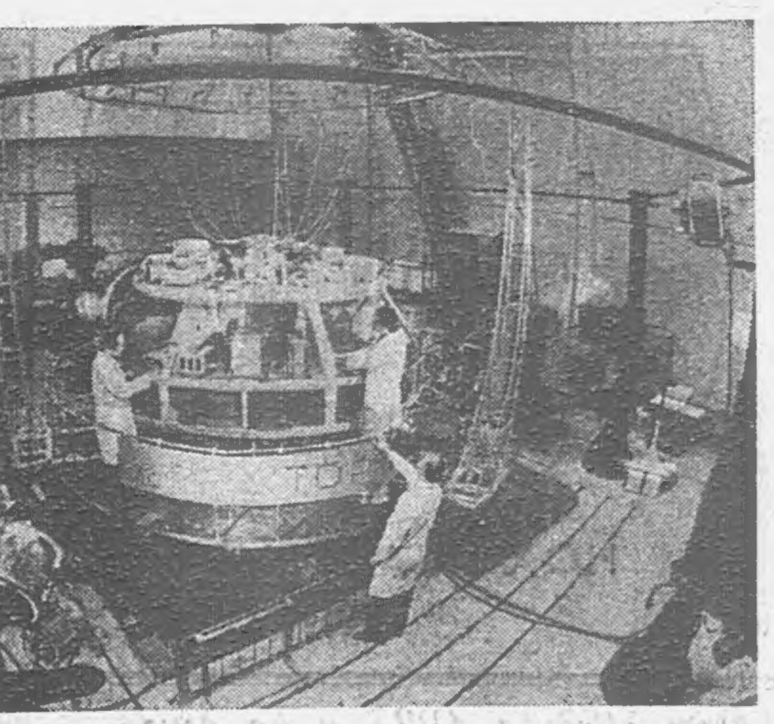

Куйбышевера Центральни специализированни конструкторски бюро — вай мехка машаре дахара гIулакхашта космически аре тахкара эша ракетно - космически техника кийчъеш йола керттера предприяти я. Укхаза хьаяь я ракета-носителаш, лаьттан Iалама ресурсаш йовзаран гонахьарча средана тIахьожам лоаттабаран эшаш йола космически аппараташ, медико - биологически а кхыдола Iилман тохкамаш а дара эшаш йола аппараташ. Тахан конструкторащ космически проблемаш къестаь ца Iеш лаьттан проблемаш а лелаеш ба. Боккха болх бу цар юртбоахама продукци чакхъяккхара эша комплексаш хьаеча, шоколадни изделеш, кхы дукха яраш хьаяра эша оборудовани кийчъеча. Цар балха из лоархIаме лостам хьахиннаб конверси бахьан долаш.

Дунен халкъашта юкъе цхьана гIулакхаш леладара даькъе эггара хьалхара гIа баьккхаб: бюро специалисташа соглашенеш чIоагIъяьй Францен ФРГ-ен фирмашца, коммерчески ларда тIа космически аппараташ сигала ухийтаргйолаш.

СУРТА ТIА: «Вектор» яха динамически стенд. Укхаза тохкамаш деш шаръю космически аппараташта управлени яра системаш, имитаци-ю космически никъ бара хьалашта.

Н. НИКИТИНА сурт.
(ТАСС фотохроника).

ПРОФЕССОР

ОЧЕРК

МоллагIча сага вахаре эггара лоархIамегIеи халагIеи долча декхарех цаI да, ший къахьегама никъ хоржалга.

ХIаьта из атта доаца декхар дего къоабал а дь, нийсача наькъ тIа ваьннача вахаре чIоагIа аьттув боал, ший балха тIа башха-дика мулаш доахаш хиларца белгал а воал из. Цхьабакъда, сийдолаш ба Дахкильгов Iабдурахьмана ИбраьхIима хержа къахьегама никъ. Ткъаь бархI шу совгIа ха я цо Iилман болхло, педагог волаш Л. Н. Толстоя цIерагIча Нохч-ГIалгIай пачхахьалкхен университете болх бу. Ший вахарах ийзал ха дIаеннай ИбраьхIима цу лоархIамеча профессена. Майрра ала йиш йолаш да, цу шерашка цо хьабена къахьегама никъ, Iалаьмате беркате хиннаб, аьнна. ГIалгIай литература, Iилма, просвещене гIулакхаш дегIадоаладечаршна юкъе хьинаре къахьегачарех цаI а хинна дIаттав профессор И. Дахкильгов, Iилман, ший професе къайленаш тIа-тIа кIоаргагIа йовзара тIагIертта къовсам а лоаттабеш, цо даь балхаш кIоарга чулоацам болаши доккха маIан долаши да. Духьалъийттай дукха халонаш. Цхьабакъда, денал, сабар, хьакъал долча преподавателя низ дIакхаьчаб уж эшае.

...Юкъера школа дикеи тIехдикеи дешаш ше чакхъяьккхачул тIехьагIа, Казахски ССР столица Алма-Атерча «Эмальпосуда» яхача заводе балха а этта, къахьегамах чам баьккхар гIалгIай зIамигача саго. Цхьабакъда, дIахо дешалга юкъагIа а ца дита чIоагIо йир цо. ЛаьрхIар кхоачаш а дир. Сталина репрессех мехках ваьккха лийнна дийтта шу даьнначул тIехьагIа, ше ваьхача ДаьгIасте цIа а вена, 1957 шера деша дIаттар из Нохч-ГIалгIай пачхахьалкхен педагогически институте. ТIехдика дешаш из чакхъяьккхар ИбраьхIима 1962 шера. Цудухьа ше деша ваьгIача институте болх бе юхевут из вайнахски филологе кафедра ассистенталла. 1966 шера денз воккхагIвола преподаватель, 1972 шера денз 1990 шерага кхаччалца йолча хана доцент волаш болх бу цо университете. Къаьстта цун вахаре а балха тIа а белгалдоалаш беркате хилар 1990 шу. Цу шера апрель бетта профессор яха сийдола цIи елар цунна.

Цу тIа кхачалехьа башха-дика гIулакхаш карагIдувлаш Iилман наькъа тIа йоккхий урхенаш йоахаш хьавенав ИбраьхIим. Москверча дунен литературай институте 1969 шера толаме защита йир цо филологически Iилмай кандидатски диссертацена. Хьехархочун декхараш кхоачашдеш воллашехьа а, 1970—1973 шерашка цо болх бу филологически факультета декана заместитель волаш. ТIаккха укх тIехьарча шерашка кхаччалца йолча хана цу факультета декан а хиннав из. Студент волча хана санна, хьехархочун болх беш волча хана а доккха дакъа лоац И. Дахкильгова юкъарча балха тIа а. Дуккхача шерашка из хиннав университета парткома член, вай республикерча просвещене министерстверча хьехараметодически Совета, йоазонхой Союза критикий секце член.

...ЦхьоалагIа сентябрь — дешара шу дIадоладу ди. Ткъаь нийсазлагIа университете хьехаш а волаш, дIадоладаьд из И. Дахкильгова. Царех хIара дар цаI шоллагIчоа тара доапаш, къахьегамах хьалдиза хиннад цунна. Дешара шу дIадоладу ди эггара хьалха университете деша боагIача студентий, йоккхагIйолча курсашка деша багIарий, преподавателий дегаш тохадолийташ да. Цунах тамаш елга а дац. Цар дукха а тайп-тайпара а уйлаш ю: мишта чакхдаргда из, кхоачашхургдий-хьогI дагалаттар, беркате хургдий-теш керда дешара шу? ХIара шера цу хаттарашта дола жоп леха дезаш хул деша багIараш а царна хьехараш а. Цхьабакъда, ИбраьхIима башха-дика къахьегама лерюташ чакхдаьккхад царех хIарадар.

ЦхьоалагIча сентябре нийсвелар со ткъаь пхийттех шера сайна вовзаш, соща цхьана институт яьккха вола ИбраьхIим волча. ХIанз из ва университета преподавателаша, дуккхача студенташа чIоагIа лоархIаши сийдеши вола хьехархо, гIорваьнна вола Iилманхо. Цу дийнахьа никх гIеттача санна яр Нохч-ГIалгIай пачхахьалкхен университета коридорашка. Деган гIоздаьнна, белаш, шоайла моаршал хетт студенташа, педагогаша. Царна бIарахьежаш латташ, сона юха а дагаера 30—34 шу хьалха хинна педагогически институт (хIанзара университет). Цу хана укхаза каст-каста дездора Нохч-ГIалгIайчен йоазонхой юбилейни цIейш. Дахкильгов ИбраьхIима дилла йоазонхочун-юбиляра портрет сиха хьалтохар институте дIачувоаллача.

Нагахьа студент е хьехархо вацар цу хана нахаца товш, Iимерза, гIулакхаца, эхь-эздел долаш вола гIалгIай зIамсаг, студент И. Дахкильгов ца вовзаш. Дог цIена, тешаме новкъост хиларах тарра массане а лоархIаши сийдеши вар из. Института студенчески профкомей факультета партбюрон декхараш хадданза цIенеи диззаи кхоачашдеш хьавоагIарех вар из. Каст-каста гIалгIай бахача юрташка а ухаш, багахбувцам лохьбора, студентий халхара ансамбле хьинаре дакъа лоацар цо. Цу дерригне а цунна новкъарле яцар тIехдика деша.

Ше дешаш волча группах чIоагIа дог лазаш а яхь йолаш а вар из. Дешарца, карагIдувлача дикача гIулакхаща, дисциплина чIоагIа хиларца из кхычарел тIех хилар ловра цунна. Из иштта хиларах дола масалаш доаладергда вай. Каст-каста ИбраьхIима оалар: «КIантий, мехкарий, кхыча группашца яхь хила еза вай, вай мел дола гIулакхаш царел тIех хила деза». Даьсса доаца, дег тIара доагIа дешаш дар уж. Дукха новкъостал дора цо, дешарах дика ца кхетачарна. Цу деррига гIулакхаша сий даьккхадар цун групперча студенташта юкъе а.

Дешара шераш чакхдаьлар. ТIехдика дешаш институт чакхъяьккхарах «Ще диплом» хьанийцар Iабдурахьмана ИбраьхIима.

Лакхе белгал мадаккхара, ткъаь иттех шу даьннад цу хана денз. Цу шерашка дукха хувцамаш хиннад ИбраьхIима вахаре а цун балха тIа а. Мел дукха доккхий гIулакхаш шийна карагIдувларах е балха тIа ше лакхварах, курали сонтали дег чу йоссарех хиннавац из. Университета филологически факультета декан из волча хана, цхьаннена а дагадохийтанзар цо ше кулгалхо ва, аьнна. Хьехархоща, студенташца дIанийна, дог цхьалха долаш саг из хилар белгалдоалаш дар. Оамалашта а вIалла хувцавеннавацар.

Цхьацца гIулакхеш е хаттараш долаш хадданза деканате хьачуух университета хьехархой, студенташ. Со ИбраьхIим волча нийсвеннача шин-кхаь сахьата, укх тайпара сурт хьалхашка эттар сона а. Ше волча хьачу мел боагIараш, Iалаьмате безаме тIаийбу факультета кулгалхочо. Цаховш а цхьа дош тувладалийтар кхераш санна, царех хIаране яхачунга ладувгI цо. ТIаккха цар шийна тIаденача гIулакха сих а ца луш, бокъонца уйла а яь, хоадамболлаш дола жоп лу ИбраьхIима. Ше волча баьхкача хьехархоех, студентех цхьа саг аравалийтанзар цо, царех хIаране дена гIулакх къоастадаь мара.

— Чувоал аргIанара саг.

— Фу гIулакх долаш венав хьо, эшар-дезар фуд хьона? — аьнна, шийга даьча хаттара жоп а луш, ялат чуэцача студентащца ваха везача лоро аьлар:

— Хьо факультета декан ва, мича хана вIашагIкхета деза, ца хилча яргIоаца медицински инструменташ, молхаш, кхыбола кхоачам малагIа ба — цу дерригнех хьоца дагавала венав со.

ИбраьхIима цу хаттара денна жоп лоаца а хоадамболлаш а дар: «Хиланза яргIоаца инструменташ мара хьаэца езац хьона, мел эшача молхащца совхозо ше Iалашвергва хьо».

Цунна тIеххьа чуйоал деканате, эрсе метта кафедра заведующа йола, из дешаш волча хана цунна эрсий мотт хьехаш хинна преподаватель Мальсагова Дошлакъий Лида. Заявленей бIаьрчча цIов ба цун бе боаллаш. Из дагаюва деканаца (хIанзарча профессораца) шоай кафедре балха бахара йолча конкурсе дакъа лацара заявленеш еннача кандидатурех лаьца. Шийга деча хаттаршта жоп дала сихлац ИбраьхIим. Шийга эрсий метта кафедра заведующе хьаеннача заявленешка, хьалха цар болх баьчара царна еннача характеристикашка, юкъарча балха тIа мишта дакъа лаьцад, кхыдолча документашка хьежаш вагIаш цхьа юкъ йоаккх юкъерча дегIарча, безаме шера юкъ йолча, сабарерча И. Дахкильгова. Цхьан юкъа сатем отт деканате. ТIаккха доккха са а даьккха, цо оал Лидайга: «Уйла ергья вай укх гIулакха, сиха даха хий фордах кхийттадац, яхаш, халкъа кица а мадий. Цхьа-шин сахьат даьлча, юха хьачуоттал деканате, Лида. Цу хенлехьа дерригача документашка хьежа а варгва со.

Иштта хьакъоастайир Iабдурахьмана ИбраьхIимен Дошлакъий Лидаси шоашта мегаргба аьнна хетачар заявленеш а документаш а.

Iабдурахьмана ИбраьхIима хIара балха ди иштта къахьегамах хьалдиза дар, филологически факультета декан из волча хана. Вайнахски филологе кафедра ассистентагара филологически факультета деканага, профессор яха сийдола цIи яларга кхаччалца бола бIаьха никъ хьабенаб цо таханарча денга. Факультета кулгалхочун декхарех мукъаваьннавале а, хIана а кIезига дац цунна тIалатта дукъ. Студенташта хьехара дола, юкъарча балха тIара ший керттера декхараш кхоачашдича, сатийна Iе йиштьярех вац из хIанз. Йоккха опыт йола педагог, Iилманхо хиларах тарра, хIара дийнахьа тайп-тайпарча лоархIамеча дешаех, проблемаех лаьца цунца дагабувл университета хьехархой, студенташ. МоллагIдола гIулакх а дахьаш шийна тIавена саг, со мукъавац аьнна, е кхы бахьан даьккха, цо юхаверзийта цхьа моттиг нийсъеннаяц. ХIаранена хьехам бала, эшаш дола гIоновкъостал де ха корайоагIа цунна. Иштта вола И. Дахкильгов университетерча дуккхача студенташа, хьехархоша, кулгалхоша чIоагIа лоархIаши сийдеши ва.

— Iилман къайленаш а йовзаш, таханарча лакхалешка кхачара, аз ткъаь иттех шера университете хьехаш хьабена никъ атта хиннаб аьлча бакъдац, — йоах ИбраьхIима. — Селхан студент хиннача сона, юххьанца геттара дукха халонаш нийслора ассистента балха тIа. Укхаза эшаш дар боккхагIчар новкъостал, цар луш бола хьехам, опыт. Из дика кхетадеш бараш а нийсбелар. Сона чIоагIа хала хиннача цу шерашка, Iалаьмате дика накъабаьлар сона йоккха опыт йола преподавателаш. Цаккха дагарваргвац сона тахан вайна юкъе воацаш вола, студентий а къонача хьехархой а хьехамча хинна профессор Мальсагов Дохий Дошлакъа. Вайнаьха литература а багахбувцам а цо безабалийтар сона.

Цар а уж санна барий а новкъосталца Iилман къайленаш тIа-тIа кIоаргагIа йовзаш, педагога балха тIара опыт йоккхагIа хулаш, къахьегаш вар ИбраьхIим. А. М. Горьке цIерагIча дунен литература института йоккхагIйола Iилман болхло Далгат Уздият Башировна кулгалхо а йолаш, И. Дахкильгова язъяьча диссертаце тема яр: «ГIалгIай литература хьахилари из дегIаахари», яхаш. КIаьдвалар фуд ца ховш дукха болх бир цу тIа педагога. Доккхий тохкамаш дир, ше хьаийца тема кIоаргагIа йоашхаш. Дика урхе а йоаннаш, 1969 шера филологически Iилмай кандидата диссертацена защита йир цо. Iилме цо баьккха хьалхара толам бар из.

Цу сийдолча цIеро шийна хьалхашка доккхийи бехктокхамеи декхараш оттадела, дIахо Iилман кIоаргаленаш йовзара шийгара кхы а дукхагIа дIадехаргдолга Iалаьмате дика кхетадеш вар къона Iилманхо. Долче, цу лостамагIа хадданза а дукха а Iилман балхаш дора цо. Иштта къахьегарга хьежжа хьаIовра цун тохкама балхаш тIара ганзаш. Вайнаьха багахбувцами гIалгIай литературеи тохнаш дукха Iилман балхаш арадийннад ИбраьхIима издаь. Царна юкъе белгалара а хоадамболлаш йола а моттиг дIалоацаш я монографеш. Вай литературоведенк дегIайоалаяра боккхача лоархIаме хилар эггара хьалха цо баь хинна «ГIалгIай литература 40-ча шерашка хьабена никъ», яха монографически тохкам. Цу тIа автора йоашх революци ялалехьа хиннача вайнаьха литература юхьигаш, из хьахила мишта доладеннад, гIалгIай советски литература дIадоладалари дегIадари. ХIаьта «Нохчийи гIалгIайи исторически фольклор» яха книжка йоккха исторически фольклорнии тема вIашкаозаш, гаргайоалеш, къаьстта наха юкъе лелаш ше дIаязбаь хиннача багахбувцамах пайда эцаш да. Цул хьалха а хиннадар нохчийи гIалгIайн багахбувцама цхьаццайола жанраш ювцаш яздаь балхаш, цхьабакъда, берригача багахбувцамах лаьца бола монографически болх хилар ИбраьхIима яздаь «Вайнаьха багахбувцам» яха книжка. ГIалгIай, нохчий, эрсий меттала ара мел йийна, архиве мел йола а тексташи тохкамаши вIашкадоаладеш язбаь ба из болх. Кхоккхе а монографи шоай Iилман даькъе боккха мах болаш хиларал совгIа, вузий студенташта вай литературеи багахбувцами Iомабе новкъостал деш я.

Школашка, педучилище гIалгIай метта литература укх тIеххьарча ткъаьх шера Iомаду ИбраьхIима оттадаьча учебникаш тIара. Уж да массеххаза арадийна дола 10-ча класса гIалгIай литературах дола хрестомати, цу классана лаьрхIа дола учебник, педучилища кхоалагIчен йиълагIчен курсашка дешачарна дола учебник-хрестомати. ГIалгIай литературах йолча программай авторашта юкъе а ва И. Дахкильгов. Цо оттадаь а хьалхара доши комментарии язъяь а арадийнна книжкаш да Мальсагов Зоврбика «Хержараш», Муталиев Хьажбийкара «Хержараш». Мальсагов Оарцхой Ахьмадаца цхьана цо массехк шу хьалха кепатеха арахийцар «Нохчийи гIалгIайн фаьлгаш, оаламаш, шира дувцараш» яха боккхача лоархIаме бола Iилман болх. Дахкильгов ИбраьхIима университета хьехархочунца Дзейтова Хьанифайца цхьана кIоаргта тохкам баьб Джабагиев Мухьмада Франце арахийцача цхьан книжкана ХIанзалца хьа цхьаннена а бовзаш ца хинна цар язбаь гIалгIай меттахи багахбувцамахи (французски меттала баь тохкам) яха Iилма-тохкама болх дукха ха йоаццаш кепатехар «Сердало» газета тIа. Монографеши учебникаши хиларал совгIа, ИбраьхIима йолаш я ах бIаьннега дIакхоачаш йола Iилман статьяш. Уж хетаяь я вайнаьха багахбувцама, гIалгIай литература цхьаццайолча проблемашта. Цун статьяш кепатеха арайийннай Москве, Ленинграде, Грозне, Нальчике, Уфе, кхычахьа. Вай Iилман-тохкама институто кийчъяьча багахбувцамахи литературахи йолча шин тома юкъе а хьинаре дакъа лаьцад ИбраьхIима.

Башха-дика хьехархо, Iилманхо, общественник, тешаме новкъост хинна ца Iеш, ИбраьхIим берий йоазонхо а ва. Кагийча берашта лаьрхIа дола цун дувцараш кепадийттад «Лоаман Iуйре» яхача альманаха тIа, «СелаIад» яхача журнала тIа. Берашта лаьрхIа йола повесташи дувцараши тIа а долаш, арадаьннад цун «Кукий денал», «Шутар» яха книжкаш.

Йоккхий кхоллама планаш я Iабдурахьмана ИбраьхIима кхоачашъе лерхIаш. Шеко яц цо уж кхоачашъерггхиларах, хIана аьлча, ше лерхIаш дар, халонех бIу а къожабеш, даим дизза кхоачашдеш, дош чIоагIа а аьнначa а долаш саг ва из. Лоацца аьлча, ИбраьхIима хьабенар хала, бIаьха шакIа санна цIена, сийдолаш бола никъ ба. Iилман балхаш тIа доккхий гIулакхаш карагIдувлаш хьавоагIача цо, ший къахьегаме дуккхашха баькка гIа бар, вайнахски филологе кафедре воккхагIволча преподавателалла из хьожавар. 1970 шера доцента цIи лу цунна, Лакхерча аттестационни комиссе диплом а луш. Лакхе белгалдаьккха ховш махиллара, 1990 шера апрель бетта профессор яха сийлен цIи елар цунна. Из мел вовзаш бараш шеко йолаш бац, дукха ца говш филологически Iилмай доктора диссертацена цо защита ергхиларах.

Мел дукха а доккхий а хIамаш ший балха тIа шийна карагIдувларах, цунах курали сонтали ечарех вац И. Дахкильгов. Цхьабакъда, ший декхараш массаза цIена кхоачаш а деш, доагIаш дар хьадех цо хIаранегара, хьехархоша студентащца беш бола болх кхетамца вIашIехьбаккхара, из тIа-тIа тоабара ший низ кхоачар ду цо. Уж оамалаш йолаш хиннав из укхаза деша вагIаш, ше студент волча хана, иштта ва из хIанз университете болх а беш, хьехархо ше волча хана а. Цунна дика хов мел кIоарга шийна Iилма хой а, из дика студенташта дIахьеха харца, шийна тIадилла декхар дог а лаваш, цIена кхоачашдара мара хьехархошта а студенташта а юкъе ший сий даргдоацалга. Долче, ший низ дIакхоачачох лорзагIа ца воалаш, цу нийсача наькъагIа бIубенна гIа боахаш хьавоагIа из. Вешта аьлча, ший гIулакхашца а оамалашца а шийна бовзаш-безаш а хьаштдолаш а мел барашта масал телаш, ше царна везаволийташ, уж шийна тIехьабаха ховш ва ИбраьхIим. Цу оамалаша лакха лоаттаду цун сий коллективе а.

— Со лакхерча дешара заведене хьеха волавелча денз, Iалаьмате дукха хIамаш хувцаденнад са балха тIа, — йоах И. Дахкильгова. Перестройка, гласноста, демократе къаьстта дукха дIадех, хьехархоша шоай болх овзлангара денз эргабаккхар, студенташта хьехалга цIенхаштта тоадар. ХIавта ший аргIагIа студенташкара хьадех, къахьегамеи исполнительскии дисциплина чIоагIъелга, знанеш кIоаргагIа хургйолаш дешалга. Цу лостамагIа оаха, хьехархоша, дукха балхаш ду, — аьлар Iабдурахьмана ИбраьхIима.

Ховш махиллара, хургболча хьехархошта алхха знанеш елча, уж шоай профессиональни говзала къайленех дIакхетабича чакхдалац хьехархой гIулакх. Цул кIезигагIа лоархIам болаш дац вай берашта хьехаш, бола гражданаш, кIоарга идейно-политически сакхетам, лакха нравственни оамалаш, интернациональни дог-уйла йолаш, шоай Даьхе а къам а боарам боацаш дукха езаш бола патриоташ хулийталга, заманца тарлуш доацача гIулакхаща машар боаца нах уж хулийталга, шоаш каралоацаш бола никъ нийса хилар кхета а дайташ, из студенташта безаболийталга. Цу дешашта чIоагIа теркам тIаухийт университета хьехархоша. Царна юкъе цу балха тIа шийгара доагIаш дола доккха дакъа лоац И. Дахкильгова а.

Студенташта юкъе бу кхетама болх тIа-тIа тоабара болча лостамагIа дукха къахьег филологически факультета преподавателаша. Цига а даим хьалхарча мугIарашка латт къахьегама ветеран, профессор. Каст-каста тематически сайренаш ю факультете, студенташта лекцеш, еш, беседаш ю, уж вIашагIбетталу тIемеи къахьегамеи ветеранашца. Иштта дукха болх бу хьехархоша студенташта юкъе академически задолжникаш ца хилийтара, цар курсовойи дипломни балхаш дувц, кафедрашкара хьехара балхаш мишта лел хьеж.

ИбраьхIима хьабена педагога-Iилманхочун никъ беркате, бIаьха, сийдолаш хилара тешал деш да, хьехархочун балха тIа цунна карагIдийнна башха-дика гIулакхаш белгал а доахаш, цунна тийнна совгIаташ. Цунна еннай «Пятилетка ударник», «Социалистически яхье котваьннар» яха массехк сийлен Знак, Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота, РСФСР-а лакхерчен лаьрхIа йолча юкъерчен дешара Министерства Сийлен грамота, «Нохч-ГIалгIай АССР культура заслуженни болхло» яха сийлен цIи. Цунна тийнна кхыдола совгIаташ а дукха да.

Дика цIенда а ва Iабдурахьмана ИбраьхIим. «Овлан тIара мара ягIац буц» оалаш да халкъа кица. Шоай даьга хьежжа ираз-иман, хьаькъал долаш, дог-цIена, сабаре дезал хьахиннаб цун. Телевидене йоккхагIйола редактор а йолаш, ше каральца болх бизза дIакхухьаш, ший новкъостащца товши Iимерзен йолаш хиларах, коллективе чIоагIа лоархIаши сийдеши я И. Дахкильгова сесаг Мартазанова Лейла. Бокха а эздий а дезал ба цу шинне хьалкхебаьраш. Берех йоккхагIъяр Марет, университет йисте а яьккха, Москве заочно аспирантуре дешаш я. ВоI Казбек университетерча экономически факультете дийша а ваьнна, ший профессегIа болх беш ва. ШоллагIвола воI Заурбик Советски эскаре гIулакх даь ваьнна, цIа а вена, университета экономически факультете шоллагIча курсе деша вагIа. Соахна итт класс чакх а яьккха, Индира а деша ягIа экономически факультете цхьоалагIча курсе. ЗIамагIвола кIаьнк Саварбик нийслагIча классе дешаш ва. Цу масалаша къаьгга хьахьокх Iалаьмате дика дезал даси нанаси хьалкхебаьлга.

Ше дергдар даь валлалца йолча хана, ер дергда аз, яхаш, доккха къамаьл дечарех вац И. Дахкильгов.

— ДIахо йодача хана де лаьрхIар фуд хьа? — аьнна, шийга хаьттача, ИбраьхIима аьлар:

— ДIадола а даь, чакхдаха дезаш дукха Iилман балхаш да са, язъяь а яьнна, нийча йолча докторски диссертацена защита е а лерхI аз.

Хьагуча суртах, йоккхий уйлаш а лоархIаме Iилман балхаш а да чакхдаха лерхIараш. Кайоалаш а беркате а хилба хьа дIахора педагога а Iилманхочун а никъ.

Б. КОСТОЕВ.

Нохч-ГIалгIай Республика Лаккхехьарча Совета массазарча комиссешка

«УНАХЦIЕНО» ЯХАЧА ПРОГРАММАНА — ДЕПУТАТСКИ ТIАХЬОЖАМ

УнахцIено лораяра, социальни дешашта, ветераний, инвалидий, къоаной гIулакхашта а, наналеи бералеи, кхалнаьха къахьегамеи быттеи, дезал лорабара дешашта а йолча массазарча комиссей цхьана яьча заседане дийцар Грозненски Гудермесски районашка «УнахцIено» яха республикански программа кхоачашъярах дола дош.

Дош дувца доладеш республика Лакхехьарча Совета Президиума члена А. Б. Чапсуркаева белгалдаьккхар Лакхехьарча Совето «УнахцIено» яха программа тIаэцар — республика социально дегIайоалаяра бола приоритетни лостам хилар. Из актуальнии общественно-политически лоархIам болаш хилар бахьан долаш массазарча комиссе дувцийта оттадир шин районе из кхоачашъяра тIахьожам мишта лоаттабу, яха дош.

Дош чIоагIа айдаь дийцар. Халкъа депутаташа, унахцIено лораяра специалисташа цIенхаштта шоаш сагота хилар хьахайтар шин районе меттел бIарччача республике а программа кхоачашъяра гIулакхаш мела лелара. ЧIоагIа сагота болаш къамаьлаш дир Б. И. Хациева, А. Ю. Алимхаджиева, З. С. Муслуева, А. П. Бондара, Г. Г. Жукова, И. Х. Муштаргаева, кхычар. Цар белгалдаьккхар республике планагIа лаьрхIача тайпара амбулаторно-поликлинически учреждениеш хьалъеш ца хилар. Геттара мела хьалъю республикански берий больница. ХIанз а хьалъяь яланза я 1990 шера планагIа лаьрхIа хинна г. Грознера акушерски корпуси бера ЦIаи, республика районашкара цхьайола объекташ.

Шоаш къамаьлаш деш депутаташа белгалдаьхар унахцIено лораяра учреждениеш юрташка хьалъеча хана, проекташка хьежжа медицински болхлошта чубаха цIенош а хьалданза даргдоацилга.

Шинна а комиссе членаша цIенхаштта критика йир Грозненски газ чакхйоахача завода, «Грознефть» яхача объединене, машиннаькъа Грозненски отделене, хьун боахама министерства кулгалхошта цар цхьацца бахьанаш а доахаш, шоай ведомственни готта хьашташ кхоачашде гIерташ «Бахача наьха унахцIено лораелга дIахо тоадаран Нохч-ГIалгIай Республика унахцIено лораяра материально - технически база чIоагIъяран дезарий хьакъсхьара» республика Лакхехьарча Совета решенена уж духьала хиларах, из кхоачаш ца е гIерташ духьалбовларах. Комиссей заседане йийцар шин района медицински учреждениеш кадращца Iалашъяра проблемаш. Иштта, Грозненски районе хIанз эшаш волча 200 лора метта 120 лор мара вац, эшаш волча 600 юкъерча медицински болхлочох — алхха 400 саг мара вац болх беш.

Хаттараштa жоп а луш республика унахцIено лораяра министра М. А. Кадиева депутаташта дийцар, лакха говзал йола кадраш дуккха эшаш хилар теркал а деш, ЧИГУ хьайийллача медицински факультетах, цига дешаш 150 саг а волаш. Цига болх бе йолаеннай подготовительни отделени, дешаш 120 зIамсаги йоIи ва. 1991 шера факультете деша дIаэцаргва 350 саг, хIаьта мехка кхыча вузашка дIахьожаваргва 800 гаргга абитуриент.

Иштта чIоагIа ира дувца дезача дош оттарах комиссей членаша лаьрхIар унахцIено лораяра объекташ хьалъеча депутатски рейд е, хIаьта цигара хьагулъяь материалаш республика Лакхехьарча Совета Президиума заседане ювцаргйолаш, «УнахцIено» яха программа кхоачашъяра керда наькъаш лохаргдолаш.

Гражданаша деча дуккхача дехаращца дувзаденна комиссеша дийцар республике баха нах медикаментозни Iалашбара хьалах дола дош. «Формация» яха хьалха производственни объединени оалаш хиннача во болх баь хилар белгал а доаккхаш, депутаташа теркаме ийцар 1990 шера 21 декабрера республика Министрий Совето цун база тIа «Синтем» яха Iилма-производственни ассоциаци вIашагIйоллара хьакъехьара соцам.

Депутаташта хьалхашка къамаьл дир № 2 йолча медицински училища директора Ш. М. Гацаева, цо дийцар училищана лаьрхIа хьаеннача здане еш йола реконструкци чIоагIа мела лелаш хиларах.

Заседане дийцар дуккхача къамех бола нах чубоагIаш йолча г. Грознерча № 1 йолча роддома коллектива письмо. Цу тIа цар чIоагIа эгIазбаха дувцар нохчий халкъа къаман съезде дIакхайкаяь хинна бехк боацаш футторийна г. Грознерча роддомий болхлой бехке беш, шоашта ховшше а нохчий къамах бола кIаьнкаш цар боабу, аьнна яь заявлени. Ховш ма хиллара, уж факташ тахкара вIашгIъеллаяр республикански берий больница керттера лор, республика халкъа депутат А. Ю. Алимхаджиев керте вола компетентни комисси, хIаьта а из харц долга съезда делегаташка дIа а кхайкадьдар. Комиссей членаша лоцахьа лаьрхIар факташ тохка ца тохкаш дIакхайкаяь хилар, хIаьта халкъа депутата А. Ю. Алимхаджиевна тIа а диллар цу дешах нах кхетабеш телевидене гIолла цо къамаьл делга.

«Афганистане кхача гIертар тхо, лоаллахарча мехка халкъа дег тIара гIо де ловш...»

ТIема кампане доакъошхо хиннача, Советски Союза Турпала, СССР халкъа депутата полковника Аушев Руслана тешал ду.

— Руслан, «афгански эпопей» дIа ишта йолаелар хьона, чакх ишта яьлар из?

— Цу хана Ростовски областе эскарца гIулакх деш вар со, воккхагIча лейтенанта звани а йолаш. 1980 шера январь бетта хьалхарча деношка тхо долча баьхкар округа кадрай управленера нах. Афганистане баха раьза бараш гулбе болабелар. Баха ловраш кIезига хиланзар, медицински комиссе ца могабеш биса цхьабола салтий духхьал белхаш бар из халахеташ. Ишта моттиг нийсъелча эпсараште хеташ хиннар цхьатарра дар: тешац. Тхо Афганистане чугIертар революци яьчеи чоалханеча хьалашка нийсденначеи халкъа цIенача дег тIара новкъостал де ловш, — духхьал ишта дар лоаллахарча мехка бIу чубига лархIарах тхога хьаьхьар.

ТIем тIара юха цIавера со 1982 шера августе, академе дийшар, тIаккха юха а рапорт делар аз, Кабула гаьна йоацаш латтача сай полке юха дIавохийталга дийхар. Дуккхача операцеех цаI; го а баь чуйнса тхоай рота кIалхарйоаккхаш яь операци бахьан долаш «Турпала» цIи елар сона. Халахете а, цIенхаштта чов ца хулаш а дисанзар гIулакх. ХIаьта са нанас даьна вахь кхо воша, тIемахой, геттара маьрша чакхбаьлар Афганистанах.

Афгански биографи юххера а чакхъяьлар са 1987 шера. ХIанз Приморье эскарца гIулакх деш ва со. Полка командир, дивизе командира заместитель хиннав. ТIаккха СССР халкъа депутата йоакхонаша кердача гIулакха уйла е езача кхоачавеш селлара дукха ха дIаех, хIаьта цу хьакъехьа аз дукха ха йоацаш СССР оборона министрага дахьийтача рапорта тIа яз а даьд из.

— ТIаккха, халкъа депутат а хинна дIаэттача Афганистана турпала СССР халкъа депутатий Съезда резолюцена кхаж тасса ма бийзабий: Афганистане бIу чубигар — из гIалат хиннад. Iа «тIехьа» тессаб е «духьала» тессаб?

— Аз, бакъдар аьлча, Съезда решенена тIехьа тессар кхаж. Бакъда из. Афганистане бIу бахийтар, вай цунна тIема новкъостал дара дIа мел хьовзадаь хIама уйла ца еш даь хиннад. Цунна бехке Брежневи бехктокхаме ши-кхо кулгалхо кхьи хиннав, яхаш дувц. Из иштта хинна хила мегаш а да, хIаьта а ах мара бакъ хетац сона из. Бакъдар сенах латт аьлча, из латт, афгански тIом вай административно - командни системо даь дуккха гIалаташ бахьан долаш хьахинна хIама хиларах. Коллективизаци, репрессеш, халкъаш, цу даькъе гIалгIай а — цу къамах ва со се — шоай моттигех а доахаш Iокхахьийтар. Иштта кIезиг-кIезига долхаш гаргаихад вай Афганистана.

КъайлагIарча хьалашка «хьакхеллай Афганистан» Брежнева. Иштта мара кхы шек а воацаш из «шаьра» дош Лакхехьарча Совете, ЦК Пленуме дувца оттаде йиш йолаш ма хиннавий из — тIаккха а, массане а, бераша санна, из хьаллоацаргвар. Доллача хIаманна бехке эскар хиннад яхаш тахан критика ераш 1980 шера Iимад йоаккхаш мича бар. Общественноста сатем боабаьр цхьа Сахаров хиннав. Эскара фу гунахьа да укхаза? Профессиональни тIемахо а вешта, алхха саг а волча аз шозза Iазап эзад: сталински департаци бахьан долаши душмански пхорчашкахьарен. Сона хов бехке вар малав: тоталитарни система.

— Бакъда, Руслан, ший доакъазалла, аргда вай, тIема юкъе нийсденнад вай эскар. Цхьабакъда, Iовдалал хила мегар, хетаргахьа, вай деношка салтийн эпсарийн образованена пайдана йола опыт йицъяр.

— Профессиональни тIемахо хиларах тарра сона а чIоаггIа халахет, лоамий мехка хьалашка тIом бара опыт бокъонца массе оагIорахьара хьагулъяь моттиг хинна ца хилар. Афганистано хьахьекхад, салтий форма, кога гIирс а тIехьа цар экипировка вай хувца езалга. Дерригача эскара демократизаци йинза яргьяц. Боевой операцера салте юхакхаьчача — цхьан-шин дийнахьа часте гIолла спортивни барзкъашпа лела мукъавита везар. КIезиг - дукха маьмаьженаш мукъа хецийта, салаIийта. Ай мичара, строевой занятеш, учнеш, чIоагIагIа йола режим я! Каьхаташа садаккха дитацар тхо. Комиссена тIехьа комисси йоагIаш ухар, миччахьа кхыча чоалханеча районе а мича болх, аргда вай, Герате е Кандагаре. Кабула юххе тхо долча инспекторски проверка еш дуккха аттагIа а кхерам боацашагIа а яр.

ХIаьта мел фу лора эпсараштa, летчикашта, разведчикашта — шоай са ца кходеш лийтача кхычарна? Частерча официантканачул дукхагIа лацар чекаш. Салташта 7—9 чек лора, хIаьта кагийча наха тоъацар из ахча кхыметтел шовзткъеи итт градус йIовхал йолча метте минеральни хий эца а.

— Афганистане аьттув болаш моттиг нийсъенна хила мег, Руслан, цхьа эскара дакъа профессиональни хьнсапагIа вIашагIтехача бакъахьа долаш?

— Бакъда из, цу тайпара эксперимент вайна новкъа хургьяцар. ХIаьта а, сона хетачох, США доацаш дола дерригa эскар профессиональни де вай вIаштIехьдаргдар, аьнна хетац сона. Вешта, эшаш а дий из? Цар цаI ва президент — вай пхийтта ва. Ужжал республикаш а я, хIаранахьа шо-шоай къамий обычеш я. Бокхийча наха, массава а эскаре гIулакх де декхарийла веш дола Закон дIадоаккхе, Дальни Востоке эскаре гIулакх де дохийтаргдац шоай бераш ахча дукха даларах!

— Тахан, хьона мишта хет, сел дукха гIерт эскарах — прессе, парламенташка, политикашта юкъе?

— Мехка тIема переворот хила мег яхаш деш дола уж деррига къамаьлаш дагадоххарагIа деш да. Цар лерхIар, сона хетачох, эскара уйла шоашкахьа яккха гIерташ да. Сона геттара дика хов эпсараштa дагарадар, паччахьалкхен кхела цхьаболча политикаша дечул кIезигагIа ца деш сагот ду цар. Эскар — общества институтех цаI, хIаьта из а да чухьара реформа эшаш а, цIенхаштта паччахьалкхен новкъостал эшаш а. Цунга товш йоацача функцеех мукъадаккха деза эскар, тIема къахьегама хьалаш тоаде, тIема гIулакх дерий дезал фусамашца Iалашбе беза.

— Iа, полковника Аушев Руслана, малагIа урок нийцар хьайна афгански тIемагара?

— Вай сихагIа хьае еза массава кхоачашде декхарийла хургвола законаш лела правови паччахьалкхе, хIаьта сага лоIам, мел лакхе из латте а, демократически дукхагIчар лоIама мукъагIа хул. ТIаккха, вайна массанена а бIаргашта хьалхашка латташ ма йий Ирак... Правови паччахьалкхенера нах, нагахьа санна царна кхыметтел атта доаца дакъа кхьчадале а, шоашта дала яздаьр хургда-кх шоах, аьнна, дIакховса йиш мичай. Мискаш яI вай «афганцаш»! Укх тайпара моттигаш а нийсъеннай: кIинг дIа а бихьа Iооттабаьб, нанас ногIар хьалъайдича — цу чу уллар цо ваьча виIий дакъа дац... ТувладаьдI Американцаша вайчул дукха а дикагIа йоахо ю шоай тIема ветераний. Вай общество текха яргйоацаш доккха декхар тIадижа я хIанз укх сахьате афгански доакъазалах чакхбаьннарий оагIонгахьара.

1990 ш. 29 декабрера «Рабочая трибуна» яха газет № 299.

БУВЗАМХОЙ ГIУЛАКХАШ

Ачхой - Мартановски района СаьмуIашкарча бувзама отделене коллектив башхадика производственни хьокхамаш доахаш чакхъяьлар соахка. Тарифни доходий шера план ханал ткъо ди хьалха кхоачашйир цар. Из хилар 33 эзар сом, планал тIех дар кхо эзар сом а долаш.

— Мишта вIаштIехьдаьлар шун иштта дог гIоздоаха толамаш даха? — аьнна, шийга даьча хаттара жоп а луш, почта начальника Амаев Зайнде аьлар:

— Цун керттердар да коллектива болхи къахьегама дисциплинеи дика вIаштIехьъяккхар. Цу даькъе цхьаннех а ала хIама доацаш, дика болх бир бувзама отделене берригача болхлоша. Царех ба дуккхача хана денз почтальона болх беш бола Минаева Мелижа, Ибрагимова Асмарт, Шамаева Люба, оператор Изнаурова Кхокха, почта начальника заместитель Надирова Дашо, телефонисткаш Хабуева Сацита, Саламова Наташа, кхы дуккха бараш а. Бувзама отделене цар болх бу итт-пхийтта шу да.

Кепайоавонга, кхыча массови информацешка гIолла даьча хоамех ховш ма хиллара районе а иштта ерригача республике а бахача нахах хIара шоллагIвола саг леткъаш хиннаб ханнахьа почта, корреспонденцеш хьахкачац яхаш. Цу даькъе проблема йий-теш СаьмуIашкарча бувзамхой? Цу хаттара жоп далар дийхар баха Амаев Зайндега.

— Цу гIулакхах лаьца цхьаккха тайпа жалоба кхаьчац тхога бахача нахагара, — аьлар кулгалхочо. — Къайлакхахьа ца дезаш массанена а ховш ма дий почтальона болх чIоагIа халеи бехктокхамеи болга. Нагахьа санна, са низ дIакхаьчача шозза лакхдергдар аз цар алапи. Сай низ дIа мел кхоачар ду аз болх а бита, уж дIа ца бахийтара, безам а болаш, цIена царга болх байтара. Из де са вIаштIехьа а доал. Долче, бахача нахага ханнахьа почта дIа ца кхоачийташ цхьа моттиг нийсъенналац. Цхьабакъда, телефонаш болх беш яц, яхаш Iаламате дукха нах летиъ. Итт шу совгIа ха я из лоархIаме гIулакх тесса дита латта, районерча цханна а сага ховш дац телефонаш маца болх бе йолалургья. Цхьайолча хана переговораш е йиш йоацаш бусача абоненташка фу аргда а ца ховш вус со.

В. КУРБАНОВ.

ӀАЛАМ БIЕХДЕРАШ—БЕХКТОКХАМЕ ОЗА

СОЦАМ КАЬХАТА ТIА БИСАР

ДIадаха шу чакхдоалаш, нийсагIа аьлча 23-ча декабре, тха газето кепатеха араьккхаяр гонахьара Iалам лорадара хетаяь бIарчча оагIув. Цу тIа деш хинна къамаьл Iодоладенначa кертера денз Тийрках дIакхетталца йолча юкъагIа Шолж бIехдеш хиларах дар. Цу «бIехача» гIулакха юкъе доккха дакъа лоац хина геттара гаргаьза хьайбаш леладун хьакхий-товарнии фермаш хьалъеча, кхон цIалеи чутувса кIоагаш доахача юртбоахама предприятеша. Кхашка сов дукха ядохимикаташ тувсарах дукха тоннаш пестицидаш ух кхашкара Шолжа чу.

Юрта боахамал тIехьайисац промышленни предприятеш а — консервни сомах хий доахен заводаш, хьуна херх хьокхеи кхыйолеи предприятеш а цехаш а.

Къаьстта дукха промышленни бIеха хиш ухийт Шолжа чу мехкдаьтта чакхдоаха заводаш, мехкдаьтта доаха промыслаш, машиностроени йолаш йолча город Грозне. Цу гIулакха чIоаггIа сатем байна я республика общественность. Соахкарча оагIо тIа цу цхьан ханна критика йора «Красный молот» яхача машинашъеча производственни объединенена.

Город Грознена юккъе уллача, машинашъеча цо Iаламате дукха бIехъю лаьттан ченаш, хий, фо. Цун генеральни директора Г. М. Мусалиева Нохч - ГIалгIай Республика Госкомприродага дайта жоп юххьанца Iодийшача хетадолийт, машинашъераш цу гIулакха чIоаггIа тоха а беннаб, грозненцашка кастта цIенача феца садаха а хьалгIеттача бIехача Iанарех меражаш увза ца езаш Шолжа йисте салаIа а йиш хургья, аьнна.

Цхьабакъда, из жоп массехказа, хозза уйла тIа а яхийта Iодийшача гучадоал цу тIа укх тайпара формулировкаш шортта хилар: «тоаеш латт», «йолайолийташ я», «чакхйоахаш я», «йиш хулийтаргья», «соцаргья», «дагадувлаш да тхо». Тхона хетачогIа, из письмо, застойни ханашка санна цу деша тIара уйла дIатувлаяра говза вIаштIехьдаьккха йоазув да. Госкомприродо раьза хинна мукъа а бенна, тха корреспондента А. Садулаева комментари а йолаш кепатеха арадоаккх оаха Г. М. Мусалиева письмо. Газет дешар ше тийшача бакъахьа хет тхона Iалам лорадара гIулакха республике деш цхьаккха хIама ца хиларах. ХIаьта, нагахьа санна деш дале а, ла йиш йоацаш кIезиген шортиген ду из. Цу хьакъехьа еррига дика решенеши лерхIараши каьхата тIа дусаш да, кхы меттахьа ца доалаш.

Редакце оарц доах, шеррача общественностага кхайк из цу эгтара саготагIа йолча проблемана уйла тIаяхийтара, Iалама зулам дерашца лоаттабеча къовсаме из гIаттара тIахьехаш.

«Красный молот» яхача производственни объединенера письмо.

«Красный молот» яха Грозненски машинашъю завод — вай городе эгтара къаьнагIа йола предприяти— шийн бIаь шу дизара юбилей езъе кийчлуш я.

1893 шера города йисте Iоехка хиннай промыслови оборудованена ремонт ю механически мастерскеш. Керттера корпусаш хьалъяьй 1917 шера, цул тIехьагIа, городе гIирсаш хьалде доладарца города юккъе нийсъеннай «Красный молот». Предприятена гоннахьа хьалъэттай военни госпиталь, роддом, «Динамо» стадион, скори помоща больница.

ХIанз мехкарча эггара йоккхагIйолча машинашъеча предприятеех лоархIаш я «Красный молот» яха завод, хIаьта, цунга хьежжа металлех оатхалаш ю еррига технологически процессаш а цу даькъе литейни производство а я цун.

ДIанхача шерашка хадданза реконструкци еш хьеннай завод, производство даим эргайоахаш тоаьй; къаенна оборудовани толашагIен кердагIен йолчунца хувц. Фо бIехдеш бола керттера кхуврч болаш завода территоре тIа йисар литейни производство я. Укх тIеххьарча итт шера гонахьара Iалам лорадара тоъал дукха дешаш къоастадаьд.

Масала, реконструкци яьй ерригача малярни отделенешта; мадарра аьлча, ерригача электроплавильни пишкашка газ цIенъю установкаш оттаьй, тIаккха цу хIамаша йиш хилийтай фега хьалъуха бIеха хьаж 1988 шера 2500 тонн хинначара 1989 шера 1500 тоннага кхоачаеш кIезигье.

1990 шу чакхдалалехьа болх бе йолайолийтаргья болат лоаладеча цехера доми гази цIенъю установка, тIаккха цо а йиш хулийтаргья фега хьалъуха бIеха хьаж соцае.

1988 шера август бетта денз Iалам лорадара гIулакхашка дIаухийта ахча массехказа дукхагIа хиннад. Масала, тахан чакхйоахаш я: болат лоаладеча цехера доми гази цIенъю гIирсаш технически тоадара проект — 310 эзар сома мах болаш; технически тоадеш латт арауха промышленни бIеха хиш цIенду гIирсаш; тIаккха цо йиш хулийтаргья цу гIирсашта чухьа гобоахийташ бIехача хин цхьа тIадам Шолжа чу ца бохийташ хих пайда эца, — 270—300 эзар сома мах болаш.

Кийчъяь а яьнна, дагадовла дезаш яда: цхьа миллион сома мах а болаш, бIеха хьаж фега вIалла а ухаргйоацаш соцае лаьрхIа чон лоаладеча цеха технически кхы тIа а кийчо яра проект; чони болати лоаладу производство городера араяккха лаьрхIа технико - экономически расчета проект.

1987 шера денз кIезиг-кIезига еш кIезигьеш латт сага организмана эггара зуламегIа йола веществаш араккхувса езаш хула литейни производства продукци: 1987 шера 12700 тонн хьадеш хинна болат 1990 шера 9000 тоннага кхоачадеш; шера 6000 тонн арахецаш хинна чон 3500 тоннага кхоачадеш.

1991 шера денз ара ца хецаш соцадергда «Уранус» яхача марках дола болат, тIаккха цо йиш хулийтаргья фега хьалъухаш бола органически боаца дем, углерода окисаш, азот а кхыйола зенера веществаш а наьха санна кIезигье.

Тохкам баьб чон лоаладеча цеха сийрда бесаш дола металлаш лоаладеча участке чакхъяха хьадда мероприятеш кийчъяра. ТIаккха цо а йиш хулийтаргья фега уха зенера веществаш, цу даькъе даш а цинк а, кхыяраш а дикка кIезигье.

Экологически проблемаш къоастаяра «Красный молот» яхача Грозненски машинашъеча завода объединене экологически служба вIашагIъелай. Алхха укх тIеххьарча цхьан шера цIаькха инвентаризаци яьй бIеха хьаж фега аратувсача гIирсашта, даим тIахьожама кIал лоаттаю гонахьарча Iалама Iоткъам беш йола производства еррига сфераш.

Завода овлангара денз реконструкци ергйола йIаьхха ча ханна лаьрхIа программа оттаьй, хIаьта объединене коллектив хIанзле а дIайоланнай из кхоачашъе.

Белгалъяь мероприятеш планагIа чакхъяхаро йиш хулийтаргья фега хьалъуха бIеха хьажи заводера Шолжа чу уха промышленни бIеха хиши геттара соцаде.

Газет дешачоа бIаргагуш мадарра, республика столице бахача наьха сатедеш дола хIамаш кIезига да укх гаргарча шерашка де лаьрхIараш. ХIаьта хьежаш дагIа ха йисаяц, унзаре кхерам тIатувсаш сиха гаргайоагIа катастрофа. Воай де йиш йолаш мелдола хIама дергда вай из юхатохара, лаьтта, хий, фо воай тIехьенга экологически цIена долаш дIакхачийтара.

А. САДУЛАЕВ,
газета корр.

М.-С. Динаев

ДАЬ ВАСКЕТ

(ДIахододар. Долалур «Сердало» 3.1.91 ш.)

ПОВЕСТЬ

Мухарбика ший даймохк дагабоаллар, тоха садоацаш. ГIанахьа а сомагIа а дагаухар цунна, ше ваьха юрт, шоай хинна цIа, ков, улица, маьждиг, школа... Кавказе цIа а кхаьча шоай хиннача цIагIа ше валар, дай боахкача кашамашка ше дIаволлийтар — алхха из дар-кх тIеххьарча хана даим Даьлагара цо шийна дехаш хиннар. Из дукха дацар. Цхьанна сага дукха хета йиш йолаш а дацар.

Ха дIайодар. Iа дIадаьлча, бIаьстий йоагIар, бIаьстий дIаяьлча, ахка доагIар... Цхьабакъда, Мухарбика вахаре, аьлча а, берригача спецпереселенций вахаре-м, ер ма йий аьнна, цIи яьккха, хьаэца цхьаккха а эргало хилацар.

ЦаI-м яр эргало, из ювца дог ца доагIе а :кхоалагIа бутт бар Мухарбик, лазар геттара кот а даьнна, метта аллийса.

Каста-каста юртара нах ухар цунга хьажа: гаргара бараш а боацараш а. МоллагIа а наьха саг чуваьлча, кхыметтел дийтта-пхийтта шу даьнна кIаьнк из вале а, цун сий де, ураотта хьожар Мухарбик. ТIехьнахьара барзкъаш а Iодахацар бус мара, массаза а гIатта кийча хургволаш. Ма гIетта, ма е хьайна хало, оалар наха, цамогаш ма вий хьо. Цхьабакъда, Мухарбика хIаьта а ший эздел дохадацар.

Цкъа царцига цунга хьажа вера Гудов. Из вар воккха саг. Наха сий деш а вовзаш а саг вар из. Къаваллалца колхозе болх а баь, хIанз пенсе вахавар из. Пенсе ваха вале а, болх ца беш Iергволаш вацар. Цунна корадоагIар хьаде хIама: е аьла хол бе водар, е тIий тоаде оттар, е харбазашта, комсашта ха деш хулар. Василий Степанович яр Гудова цIи, цхьабакъда, Мухарбика-м Степаныч оалар цох. Степаныч оалар цох юртарча дуккхача эрсаша а казахаша а. ГIалгIаша а нохчаша а чIоагIа сий дора цун. Из тамаш а яцар, хIана аьлча, массаза а гIалгIайи нохчийн га доаккхар цо, цар комендантаца е кхыча кIал бахача нахаца моллагIа а къовсам ийкха моттиг нийсъелча. ВIалла кхераш а вацар комендантах. — Комендант цох-м кхерар. Из къаьстта дика хетар гIалгIаштеи нохчаштеи. Гудова воI ва, йоахар, городе цхьа воккха хьаким волаш. Из дарий а хац е ший зовзала дарий а хац, цхьабакъда, Василий Степановичах лоархIавацар комендант. Вешта, воI бокхача балха тIа ца хилча а. Гудов ше а вар наха лоархIаш, а сий деш а. Къаьна большевик, юкхьанцара колхозаш яхкарех цаI — массанена йовзаш яр цун биографи. ТIем тIа ши воI вийра цун. Висав кхоалагIвар, зIамагIвар. Из хIанз НКВДе балха ва.

ТIема шоллагIча шера колхоза председателалла хьожавир Василий Степанович, из дикка ха яха вале а. Из яр Iалаьмате хала ха. ХIаьта а цун а цох тешача колхозхой а низ кхаьчар, ма боаггIара болх дIабаьа а шоаш дийна диса а. ХIанз а, ше къовзткъеи иттара ваьна вале а, болх буташ вац. ХIаьта комендант малав? Из цар юрта венав тIом чакхбоаллаш. Наха вовзаш вац. Везаш а вац. Дог Iаьржа да. ГIожа ва. Къиза ва. Спецпереселенцашка, — нохчашка а гIалгIашка а, — ер да ала бахьан а доацаш, бала бахь. Шийна могар ду, казахаши эрсийи царех дIа ца беттабалийта, царна юкъе барт цхьоагIо, доттагIал, машар ца хилийта гIерташ.

«Бита уж, мискаш, къа ма дий цар! Вовш ма латтий уж мозий мо», — спецпереселенций гадаккха волар наггахьа казах е эрсе.

«Уж мискаш бац! — мухь хьокхар коменданто. — Уж — халкъа моастагIий ба! Уж санна халкъа моастагIий лархIа мегаргба, царех къа мел хетар аI..»

Иштта яппараш а йийя, шийга дIайнстхиларах а дехке воаккхар цо саг.

«ЖIале багара «Iав» мара далац», — оалар Гудова, цунга ладийгIача.

Шоай беша гонахьа яьча карта юххе гIолла говра тIа а вагIаш хьавоагIа дядя Вася бIаргагушше, из шоайцига воагIалга кхетадир Вослана. Ведда ваха цIагIа чу а ийкха, цIогIа техар цо:

— Дядя Вася воагIа! Вайцига дядя Вася воагIа!

Вослана ховра, из воагIа аьлча, ший даьна дика хетаргдолга. Цунна хета а хийтар дика, цу сахьате йIовхал ессар цун бIаргашка.

ГIалгIай а нохчий а ухар Мухарбикага хьажа. Цхьаьца хIама а лора, ши-ший торонга хьежжа: е кIезиг-дукха ахча, е жувр, хьоар, коартолаш яйтар. Иштта да вайнаьха Iаьдал: цамогаш метта вижачоа новкъостал де деза, из хьаллаца, цун дега товр де хьажа веза, унахо чехкагIа верзаргволаш.

Дика хетар Мухарбика, шоайцига казахех е эрсех саг веча.

— Вайх халкъа моастагIий лоархI коменданто, цхьабакъда, укх юртара нах, цо дувцача къамаьлех шоаш тешаре вайца иштта дика, Iимерза хургбацар, — оалар цо, — Далла хоастам ба, массанена а цу комендантa санна вай гоама доацаш.

Метта урахайра Мухарбик, юкъах тIехкар хьоарчадир.

— Говраца вий из? — хаьттар цо.

— Ва, — аьлар Вослана.

— Хьасан цIагIа вий?

— Вац.

— ХIаьта Султан? — Ший бокхагIа бола къонгаш хеттар Мухарбика.

— А. Балха ма бий уж.

— Волле хIаьта, хьаьша духьал а вахе, говр хьаэца, ше а хьачувоалаве.

— Мегад. Укх сахьате, — кадай цIагIара арайиккхар Вослан.

Вослан коа ваьлча, коанаIарга говра тIара Iовоссаш воаллар Василий Степанович.

— Марша воагIалва хьо, дяди Вася, — эрсий меттала моаршал хьаттар цо хьаьшага.

— Маьрша лелалва хьо а, — аьлар Василий Степановича. ЦIагIа вий хьа да?

— Ва. Метта улл. — Говра дирст хьалаьцар Вослана. — Волле хьачувола.

Хьаьша духьалъера Вослана нана Марет а. Цо а, моаршал а хаьтта, чувигар из.

ЦIен тIехьашка картах говр дIатессар Вослана. Нувра бохк хьа мел а баь, дирст багара а яьккха, ча диллар цунна хьалхашка: дуэ дуаргда, ца дуэ а, кхы пунна дала доакъар долаш бацар уж. Цул тIехьагIа цIагIа чувахар Вослан. ГIадвахавар из, Хьасани Султани цIагIа боацаш. Пхийттара мара ваьнавеце а, шийх ше, волчул а воккхагIа ва, кхийнав алийта гIертар Вослан. Вежараша, шоаш цIагIа болча хана, цIаккха а, моллагIа воагIе а хьаьша гIулакх де оттийтацар из. ХIаьта хIанз е Хвасан а е Султан а цIагIа а боацаш, шийга кхаьчар цунга из доал. Нанас а аьлар:

— ВоккхагIбараш цIагIа бац, волле, гIулакх де, — аьнна. — Дика а делахь, — кхы тIа хьалхадаьккхар цо.

Вослан верригa векар, сов гIадваха. Ший вежарел а дикагIа хьаьша а даьна а эшачунга хьажа лаьрхIар цо.

— Денал дар кхерац, Степаныч. Эхь-эздэлца вола саг деналца а хургва, гIулакхаца а хургва, льхад вай даьша. Из иштта да а да. Гой, цу тхона, спецпереселенцашта, доал де оттаваьча комендантех кхер укх юртара дукхагIбараш. Цунна духьала дош ала бахьац, тха га даккха бахьац. Цхьабакъда, хьо-м кхерац. ХIапа? Вожаш сачна веций хьо а? Хьо кхерац, хье къонах воландаь. Цхьаьца хало тIаэттача мара вовзац саг-м.

— Селхан кхийттадар сох из комендант яха къотIа.

— ТIаккха? Фу йоахар укхо? Дега Iоткъаргдар мара-м аргдац, Iа ше вуй а.

— Цо даьра йоахар, цу эбаргий, цу халкъа моастагIий га доахаш ва хьо даим, тамаш я-кх цар цIийха хьо хьаваьнна веце.

— Даьллахь, Степаныч, лоралуш хилалахь цох. Цунна эхь хетаргдац, функагIа а ала. Фу дергда Iа, цо цхьа жалоба язйой?

— Язйой? — велакъежар Василий Степанович. — Хьогге а язъяьй. Кхоъ язъяьй.

— ХIай? Хьона а язъяьй?!

— Кхозза НКВД-е тIавийха хиннав со. Кхозза лоткъам ийцаб, тIа а чийхаб, хьеста а беннаб, са дег чу фуд, са керта чу фу уйла я ха гIерташ. ХIаьта а, хьона гуш ма хиллара, лацанза лел. Цу вай юртарча комендантах дукха башаш боацачоа тара ба уж цигара хьакимаш. Цудухьа вита хила веза-кх со а, чу ца воллаш. ВоI бахьан долаш цар вутаргвацар. Из НКВД-е балха вале а, гаьна ва. Узбекистане ва. Наггахьа мара цIавагIац, Мичара, хIанз из бахьан долаш со вутаргвар цар.

— Даьллахьа ма доккха жIали да-кх из комендант. Тхо-м даьла у мо мара цунна ца дезалга ховра сона. Тахан а, хьаштдале, тхо доадаь дIадоахаргдзр цо, автомат хьекха, нагахь санна шийна бокъо лоре. Цхьабакъда, хьона, хьо санна волча сага...

— ДIавала, со сенна вувц Iа, — цун къамаьла юкъеийкхар Василий Степанович, — кхыметтел ший даьна а мотт тохаргбар цо.

— Iалаьлай, ма чIоагIа телхаб вайна нах!

Цу ханна ниI цIайзар. Нанас, хьачухьежа, пиджака пхьош а лаьца, араозавир Вослан.

— Хьо фу деш латт, бов мо дIа а этта, — аьлар цо. — ДIачухьо даа хIама, хьадаьннад хьона.

— ХIанз хьоргда, ладувгIаш латтар со. Хьада, фу кийчдаьд Iа?

— «Хьада», — из футтарвеш аьлар нанас. — Кхы хIама хац-кх хьона.

— Ай, аз... из .. фу де ях Iа? — цIийвенна хьайзар Вослан.

— Фу де ях аз: хьалхагIа, дIачу а вахе, даа хIама хьадаьннад, ала. Кулгех хий кхарзийта. Цул тIехьагIа дIачухьоргда Iа даар.

— Мегад, — сиха ваха, хьаьша цIагIа чуийккхар Вослан. — Воти, — аьлар цо, — воти, даа хIама хьадаьннад, хьада аз?

Из шоай къамаьла юкъеийккха, раьза воаццаш воIа бIарахьажар — Мухарбик. Цхьабакъда, лийнзар из цунга. Даьна гора, кIаьнк ма хулла шоашта товр де гIерташ хьувзалга.

— Цкъа хий да, кулгаш дила, даа хIама тIаккха дахьаргда Iа.

— ХIанз хьадахьаргда.

Вослан арахвидар. Нана йолча чуийккхар из.

— Нани, — аьлар цо, — кулгаш дила боахк уж. Сен чу диллача бакъахьа да уж?

— Таза чу, — аьлар нанас. — ДIа латт хьона таз, цIена а долаш. ГIумагIа а ер я хьона. Хий чу а детте, дIачухьо. ХIахьий, сапа а дIаэца, гата аз айса дIадахь хьона.

Ший даьген Василий Степановичаген кулгаш дилийтар Вослана, гата хьакхийтар. Цул тIехьагIа арадихьар гIумагIи, тази, гатеи. Юхачувена, цIенъюкъе пахашк хьекхар, Iодаха хий дIадоаккхаш. Ший кулгаш а дилар, араваьнна. ТIаккха даа хIама хьадера цо. Даа хIама аьлча а, — меца ха яр из, — жуврах даь дитткъа олги, кхехкаьь кхо коартоли, чайн дар Вослана хьаденар.

— Дар даа, доацачох бехк ма баккха, — аьлар, хьачуяьннача Марета.

— ХIама дезацар, — цунгахьа дIахьажар Василий Степанович. — Со-м меца вацар. Укх, хьа марага фу хьел да хьажа веlавар со.

— ДикагIа ва ер-м...

— Тоа а лургва кастта, са ма даа оаш, — аьлар Василий Степановича.

Цунна баркал а аьнна, цIагIара араьлар Марет.

Ший даи хьаьшеи хIама дна баьлча, тази гIумагIача хийи дена, юха а парга кулгаш дилийтар Вослана. ТIах аьнна лелар из. ЧIоагIа раьза волаш лелар, шедар ший дика чакхдовлаш санна хеташ.

ПхьегIаш дIаьхачул тIехьагIа а дикка бьегIар Мухарбики Василий Степановичи, цхьаьцца дахар-денар дувцаш.

— ЧехкагIа тоавала, гIатта веза хьо, — аьлар Василий Степановича, ваха аьнна, ше айвелчэ. — Дукха ха ялалехьа, бокъо ярг-шун, цIагIоргда шо.

— ДоагIаргдий-те из ди, — доккха садаьккхар Мухарбика. — Укхаза эггара кIаьдагIча метта ца алла, цIагIа, сай мехка, Iаьржача каша .. улларгвар со. Цхьабакъда, тамаш я-кх сона сай даймохк кхы бIаргагойя...

— Гургба. Иштта ма ала. Цхьа саг чуволла йиш я, хIалакве йиш я, цхьабакъда, бIарчча къамаш хIалакде йиш яц.

— Iа-м массаза а дика хетаргдар оалар.

— Бакъдар, да аз яхар. ХIа, со вода. Хьона хало а йир аз, хьай сина паргIато хийла хьона.

— Баркал хьона, Степаныч. Вена, баркал хьона... Аз накъа воакхх хьо.

— А, а, — аьлар Василий Степановича, — цхьа гIа боаккхаргбац.

— Ма ала иштта, ма ала, сайна а дикагIа хет сона, кIезига волавелча.

Василий Степановичи Мухарбики коа тIа баьлар, цхьаьца оалаш. Вэдда ваха, дирст бага а ела, нувра бохк дIачIоагI а баь, говр хьайоалайир Вослана. Вожаш, коанаIарех арабовллалца хьа а хьажанзар цунгахьа. Улица тIа уж сайцача, дирст фоарта хьалтIа а тесса, Василий Степановича дIаюхе йигар Вослана говр. Вокхо дирст бе еллар. Айса де дезар даь ваьннав со аьлча санна, даьна тIехьашка а ваьнна дIаэттар Вослан.

— ХIа, чIоагIа хало йир аз хьона, волле, чугIо, — аьлар Василий Степановича.

Мухарбик ва а вар дикка бос баха, — гIойле яйна. Вожаргволаш санна хетар из, кIезига а дIатеттача. Василий Степанович говра тIа ховш, дехьа оагIорахьа а ваьнна, лийта хьалаьцар цо. Вокхо баркал аьлар. Iадика а йийца, вахар из. Мухарбикар беша йисте ягIар лакха дакаш. Василий Степанович, царех дIакъайлаваллалца, цунна тIехьахьежаш лаьттар Мухарбик. Из юхавийрзача. даьна нийсса бIарахьажар Вослан. «Дика гIулакх де хайрий сона? ХIанз-м аргдац оаш, со зIамига ва». — Уж дешаш латтар цун бIаргашка.

(ДIахододар хургда).

Культура кхуврч: вахари проблемаши

ЙИЦЪЕННА УЧРЕЖДЕНИ

Вайна махарра, укх тӀеххьарча хана политически вахаре дукха хувцамаш хиннад мехка. Гуш я социальни вӀашдухьаленаш къамашта юкъера цатоамаш, къайле йоацаш да советски наьха хьашташ боаггӀача боараме Ӏалашде таро йоацаш хилар а.

Из иштта дале а, наьха культурни боарам айбеннаб.

Цунца дувзаденна да библиотечни болх хьалха санна а боацаш кхы тӀэ а чоалханегӀа хинналга. Грозне центральни библиотечни системана чуйоагӀаш 33 городской библиотека я. 120 библиотечни болхлочо, тайп-тайпарча культурно - массови формаех пайда а эцаш, къахьегама коллективашка, болхлой общежитешка, школашка книжкаш довзийташ, наьха книжкаш дешарцара хьашташ кхоачашдеш дӀахьу из атта доаца декхар. Цул совгӀа, цар теркам тӀабохийт хӀаранеца къаьстта беча балха. ХӀана аьлча, дукхача шерашка пропагандисташа Ӏоаьнча опыто хьахьокх, сага кхетам балара долча гӀулакха эггара пайданегӀа хул хӀаранеца къаьстта дав къамаьл.

Белгалдаккха доагӀа, вай обществе дукхагӀа теркам тӀаоза безаш йола контингент бераш долга. Из чете а лаьца хӀара городской библиотеке берашта лаьрхӀа гойтара пособеш, книжкай выставкаш я.

Лакха опыт йолча библиотекай болхлоша къаьстта теркам тӀабохийт интернациональнии нравственнии хьакъехьа берашта кхетам луча. ЦГБ библиотека берий отделе гуш я хоза кийчъяь книжни выставкаш: «Интернационалист ва. яхалга фуд тахан», «Къулбаседа Кавказа республикай доттагӀал», «Кавказ вай юкъара цӀа», «Сий долаш вахар», кхыяраш а.

Беращца болх бара йоккха опыт йолча болхлоша айхха бувзам лелабу ЖЭК-ашкарча берий клубашца, берий площадкашца, школерча лагерашца, юкъерча школашца, берий бешамашца. Цо таро хулийт бераш библиотеке дукхагӀа чуувза а царна книжкаш дезадалийта а. Эггара лоархӀамегӀа да, иштта берашца вӀашагӀкхетараш долча дукхагӀа дезалий юхь-сибат гучадоалаш хилар. ХӀаьта берий зуламаш юхатохара а боккха лоархӀам ба цу вӀашагӀкхетарий.

ДоккхагӀа долча ноахала дагадоагӀа мел сакъердаме цхьана дӀахьора наха салоӀа денош, цӀейш. Мишта хулар вӀашагӀкхетараш. ХӀанз массане ха телевизора экрано дӀалоац. Городе квартирашка цхьан площадка тӀа баха нах шоайла бовзаш а хилац. Кхыча тайпара аьлча, шоай бигь пена юкъе бисаб нах. Нах шоайла бовзийтара, салоӀача деношка наьха са паргӀатдаккхара дика гӀулакх да библиотека болхлоша вӀашагӀъехка мероприятеш. Уж я, улицай, поселкай цӀейш, салоӀа сайренаш. Цига къаьстта теркал бу къонабаращца боккхий нах а. Уж санна йолча мероприятеша нах шоайла гаргаувз, вӀаший бовзийт, гучайоал царна хьалхашка латта ира проблема. Цхьаболчарна гӀо - новкъостал де а вӀаштӀехьдоал. Лоацца аьлча, кӀоаргга чулоацам болаш я уж мероприятеш.

Дешаш барий хьашташ кхоачашдеш библиотека чуйоагӀа периодически изданеш. ХӀара бетта цига доагӀа керда литература. Деззаш дола книжка библиотеке долаш да. Цо таро хулийт интернациональни а нравственни а хьакъехьа кхетам балара тӀехьа библиотека болхлой говзал къоаргъе. Болхлоша массаза кийчъю книжни выставкаш, литературни обзораш, утренникаш, литературни, тематически сайренаш, гергача истола тӀа вӀашагӀкхетараш, нахаца къамаьлаш ду, кхыйола мероприятеш чакхйоах.

Книжкаш дешаращца вӀашагӀкхетараш деш библиотека болхлоша цига хьех писателаш, поэташ, Ӏилманхой, правоохранительни органий болхлой, музея болхлой, актераш, лораш, кхыбараш а. Цига таро хул тайп-тайпара хаттараш увттаде а цхьадола гӀулакхаш кхоачашде а. Из наха чӀоаггӀа хьаштдолаш а пайдане а гӀулакх да.

Интернациональнии нравственнии кхетам балара боккха лоархӀам бола эрсий классически, советски, СССР халкъий, художественни литература да цига. Цу хьакъехьа библиотека абонементни стеллажашка латт: СССР халкъий, Нохч-ГӀалгӀайчен йоазонхой, поэтий литература, наьха меттала книжкаш. Наьна меттала берашта лаьрхӀа, утренникаш ю, ховли довзали яха хаттараш, кицаш довзийт. Цул совгӀа, дувца увттаду тайп-тайпара моттигерча а кхычахьара авторий а книжкаш.

Иштта хӀанз дукха ха йоацаш дийцар Гроссмана книжка «Саги кхелли», Приставкина «Бийса йоаккхаш яр дошо «морхилг», Рыбакова «Арбата бераш», кхыдараш а. Уж санна долча книжкаша шоаш дешарий имане а интернациональни а оамалаш хьахулийт.

1990 шера С. М. Кирова цӀерагӀча парке чакхдаьнна фольклорни цӀей хан-жераха дицлургдац цига хиннарчарна. Библиотека болхлоша вӀаштӀехьъяьккха вӀашагӀкхийттараш лаьрхӀа йоккха программа яр.

Лоалахарча республикашка бахача тайп-тайпарча къамех болча наьха доттагӀал чӀоагӀдара тӀехьа къоаргга уйла а еш болх бу библиотека болхлоша. Иштта цар бувзам лелабу Дагестанерча, Черсий - Балкхаройча библиотекай болхлошца. Царца вӀашагӀкхетараш ду, книжкаш дӀа-хьа хувц, цхьана литературни сайренаш, поэзе сайренаш ю, доттагӀал, культурни экономически бувзам чӀоагӀлургболаш дола наькъаш лех.

Дийца а варгвоацаш дукха а чоалхане а ба библиотекарий болх. ХӀаьта хьоаха ца деш дита йиш яц малагӀча хьалашка болх беш ба уж болхлой.

Городской библиотека помещене чуваьлча хаттар де ца дезаш гуш да мел къе да цар хьалаш. Помещене чу паргГӀатта дӀачувала йиш йоацаш готта я. Читальни зале деша, язде, Ӏоха везачун хьалхе а аргӀа ца лаьцача моттиг нийслуш яц. Моттиг мукъаяларга хьежаш кагирхой латт кора кӀала. ХӀаьта, дукхача шерашка вӀашагӀтеха а хӀанз хьаухаш а дола книжкаш Ӏооттаде моттиг йоацаш вӀашагӀа а дийхка, цхьадараш подвала чу тӀоадало телха а деш дадаш да. Цул совгӀа, городской библиотека отделаш еррига городе йийкъа я. Мадарра аьлча, цхьа учреждени а йолаш болх беш яц городской библиотека. Цун еррига площадь 180 кв. метр мара яц.

Центральни городской библиотекана лаьрхӀа гӀишло хьалйолаяь 7 шу совгӀа ха я. «Йицъенна гӀишло» аьлча харц хургдац цох. Цу гӀулакха бехкевар лаха эттача цунах бӀарчча зӀи хургьяр г. Грознена го баккхал. Дале а, бехктокхамечарна ха дезар-их фу бахьан долаш латт из гӀишло йисте ца йоаккхаш. Сатийнна Ӏе йиш йолаш мичад городской библиотека хьалаш.

Байна махарра, литература. книжкаш Ӏилман ганз ма йий. ХӀаьта, из знанеш духьъювла хьаст къийбалар кхерам тӀаэттаб городской библиотекана. Цудухьа, культура министрага нов. А. Киндаровга хатта безам ба са, городской библиотека хьалаш тоаде. книжкаш дешарий хьашташ кхоачашде лаьрхӀа хӀама дий? — аьнна.

Т. МАЛЬСАГОВА.

ТЕЛЕВИДЕНИ

5 ЯНВАРЬ.

ШОАТТА

I ПРОГРАММА

6.30 — «Музыкальни совгӀат». Польша ТВ программа.
7.00 — «Приключения Малыша «Гиппопо». Мультфильм.
7.10 — Ӏуйрийнара развлекательни программа.
7.45 — Вай беш.
8.15 — Массанена йола спорт.
8.30 — Ритмически гимнастика.
9.00 — ТСН.
9.15 — М. Горьке цӀерагӀча киностуде 75 шу дизарца. «Ох, уж эта Настя!». 1971 ш. Берашта лаьрхӀа художественни фильм.
10.30 — ДӀалохк Ф. Красновске.
10.50 — Хоккей. ДоттагӀала вӀашагӀкхетар. «Калгари флеймз» (Канада) — ЦСКА. Канадера передача.
12.50 — Я. Фрида фильмаш. «Собака на сене». 1, 2-гӀеи сереш.
15.00 — ТСН.
15.15 — «Бурда моден» предлагает...
15.45 — «ТӀадам оттабе хьалха да». Документальни фильма премьера.
16.30 — Фаьлгий дунеи тӀа. «Шийтта бутт». Мультфильм. (1956 ш.).
18.00 — Дунеи халкъашта юкъера хьал.
18.45 — ЦТ экрана тӀа хьалхара. «Лай». Художественни фильм. 1, 2-гӀеи сери.
21.00 — Ха.
21.45 — «Браво-90».
00.15 — ТСН.
00.30 — «ВИД-о» гойт: «Матадор».
1.30 — «Путешествие мсье Перришона». Художественни фильм.
2.45 — «Я помню чудное мгновенье». Фильм-концерт.

II ПРОГРАММА

8.00 — Ӏуйрийна гимнастика.
8.20 — Мультфильмаш.
8.55 — А. Арутюнян. Оркестран лаьрхӀа концерт.
9.20 — «Помешал... характер». «Земля тревоги нашей» яхача циклара документальни фильм.
9.40 — Смоленскера «Дошув гӀоз» яхача ансамбла выступлени.
9.55 — «Чернобыль дӀаяннача тӀеххьагӀа вахар». Минскера передача.
10.30 — Берашта — фильм. «Сказка о звездном мальчике». 1, 2-гӀеи сереш.
12.40 — Передачай програма.
12.45 — «Советаш — гӀулакхех» (нохчий меттала).
13.15 — Мультфильм.
13.30 — «Час пик».
14.30 — Российски телевиденеи программа «Плюс одиннадцать».
17.00 — ДӀалохк «Синяя птица» яхача группас.
17.15 — Русская речь. «Уродилась коляда накануне Рождества».
17.45 — Н. Бабкинайн «Эрсий илли» яхача ансамблаи творчески сайре.
19.45 — Парламентски вестник России.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — Кубок мира. 30 км. Кхалнах. Лыжный спорт.
21.00 — Ха (сурдопереводаца).
21.45 — Дж. Пуччини. «Тосна», А. С. Пушкина цӀерагӀча Нижегородски опереи балетаи театра фильма - спектакла премьера.
23.45 — «Сниму: рыцаря или Рыцари не сдаются». Киноконцерт.
00.45 — «Бийсанара болх». Художественни фильм. (Финляндн).

19.00 — КӀиранден инозал. «Рождественская открытка из 1913-го года» яхача документальни фильма премьера.
19.25 — ЦТ экрана тӀа хьалхара. «То, о чем поют». Художественни фильм. (США).
21.00 — Ха.
21.45 — «Рождественские встречи». Перерыв йолча хана — ТСН.
1.30 — «Володя большой, Володя маленький». Художественни фильм.
2.45 — «Возрождение». Телемарафон. (В фонд возрождения Ленинграда).

II ПРОГРАММА

8.00 — Зарядке е дӀаотта!
8.15 — Мультфильмаш.
9.00 — Творчество народов мира.
9.30 — «Зимний сезон». Эстрадни программа.
9.45 — Союзни республикай кинопублицистика. «Серебряная свадьба» яхача документальни фильма премьера. (Тбилиси).
10.15 — Композитор Бакиров Анвар.
10.45 — «Музей на Делегатской». «Чудеса из бабушкиного сундука».
11.45 — Российски телевиденеи программа. «Плюс одиннадцать».
13.45 — Н. Паганини. «Венецианский карнавал».
13.55 — Передачай програма.
14.00 — «И думы сердца в песню перелью». Телефестиваль самодеятельной песни. (Нойбрьски программа юхахьокхар). Йистедаьлча — мультфильм.
15.25 — «Йоахим Лис — детектив с дипломом» яхача берашта лаьрхӀа фильма-спектакла премьера.
17.00 — «Планета». Дунеи халкъашта юкъера программа.
18.00 — Кубок мира. 15 км, МаӀанах. Лыжный спорт.
19.00 — Кинофестиваль. Приз зрительсиих симпатий. Документальни фильм «Чудан» (Душанбе).
19.10 — «Возвращенная обитель». Рассказ об истории Свято-Данилова монастыря и концерт вокально - хоровой студии Гостелерадио СССР.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — Международные соревнования по атлетизму.
21.00 — Ха (сурдопереводаца).
21.45 — Эрсий иллеш дӀалохк Т. Петровас.
22.00 — «Возрождение». Телемарафон. (В фонд возрождения Ленинграда).

6 ЯНВАРЬ.

КӀИРАНДИ

I ПРОГРАММА

8.00 — ТСН.
8.15 — Ритмически гимнастика.
8.45 — «Спортлото» тираж.
9.00 — Ӏуррехьа.
10.00 — Даьхен ха тӀа!
11.00 — Ӏуйрийнара развлекательни программа.
11.30 — Путешественники клуб.
12.30 — «В ней что-то чудотворное горит». Об искусстве иконописи.
13.00 — Юртара сахьат.
14.00 — Фигурни катани. Профессионалашта юкъер а чемпионат. Барселонера передача.
15.00 — ТСН.
15.15 — «УнахцӀено».
15.45 — «Николай Вавилов» яхача ялх сери долча художественни фильма презентаци.
16.25 — КӀиранден концерт-променад ЦТ-1.
18.10 — «Уолт Диснея гойт»: Мультфильмаш.

ОРШОТ

7 ЯНВАРЬ.

I ПРОГРАММА

2.45 — «Возрождение». Телемарафон (в фонд возрождения Ленинграда).
9.00 — ТВ-контакт.
9.15 — «Дусаргда вай цӀа даьсса». Документальни фильм.
9.35 — «Николай Вавилов» яха художественни фильм 1, 2-гӀеи сереш.
12.00 — «Сакъердаме дег тӀа». Документальни фильм.
12.30 — Хоккей. ДоттагӀлен вӀашагӀкхетар. «Эдмонтон Ойлерз» (Канада) — ЦСКА. Канадера передача.
14.30 — Мультфильмаш.
15.00 — ТСН.
15.15 — М. Горьке цӀерагӀча киностуде 75 шу дизарца. «Усатый нянь». (1977 ш.) Художественни фильм.
16.30 — П. И. Чайковски музыка язъяь балет «Снегурочка».
18.45 — «Из варяг в греки». Премьера музыкального фильма из цикла «О светлое, светлое». О развитии русской музыкальной культуры эпохи Крещения на Руси.
19.00 — «Николай Вавилов» яха художественни фильм. 1-ра сери.
21.00 — Ха.
21.45 — «Николай Вавилов» яха художественни фильм. 2-гӀа сери.
23.00 — «Записки сумасшедшего» яхача телеспектакла премьера.
00.10 — ТСН.
00.25 — «Московская красавица». Музыкальное представление в Доме моды В. Зайцева. Полуфинал.
1.10 — «Ганз». Художественни фильм.
2.25 — «На струнах и клавишах». Концерт.

II ПРОГРАММА

9.00 — «Возрождение». Телемарафон (в фонд возрождения Ленинграда).
19.10 — Музыкальная открытка.
19.20 — ИПП.
20.00 — «Возрождение». Телемарафон (в фонд возрождения Ленинграда).
22.00 — Концерт Московского камерного хора под управлением В. Минина в Большом зале Ленинградской филармонии.

КРОССВОРД ГӀАЛА

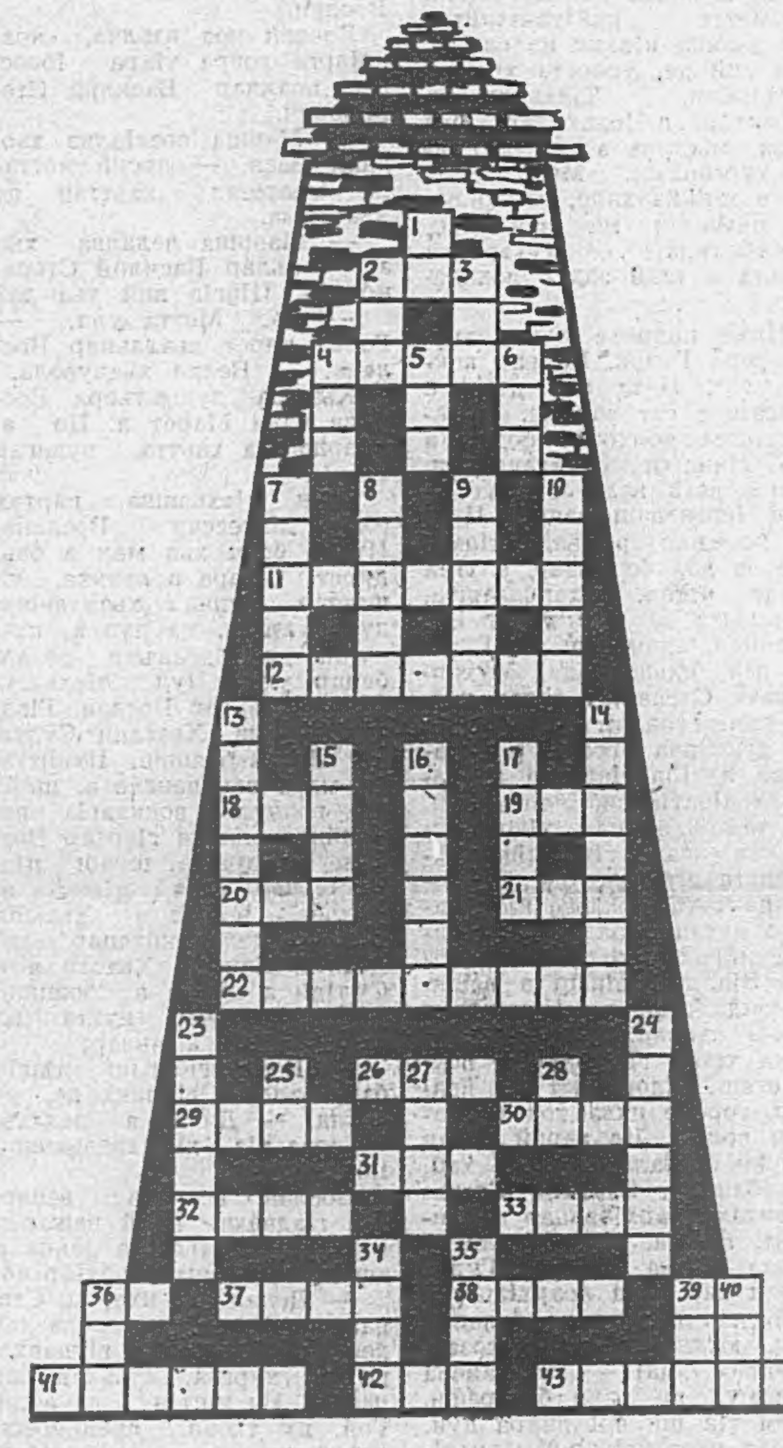

ЛАКХЕРА Ю: 1. НаӀарах йоалла оатхал. 2. Оалхазар. 3. Ворда чарха чӀий. 4. Нах баха моттиг. 5. Къахьо. 6. Цӏен оагӀо. 7. Буракъ. 8. «Фанфан-Тюльпан» яха французски фильм: керттерча турпала цӀи. 9. Чехо-Словаке столица. 10. Москве арадувлача литературно - художественни журнала цӀи, эрсий меттала. 13. Цацан тайпа. 14. Берий блокнот. 15. ХӀама эцаш эша каьхаташ. 16. Хий чудетта пхьегӀа. 17. Берий эггара хьалхара книжка. 23. ГӀалгӀай йоазонхо, гӀалгӀай литература лард елларех цаӀ. 24. Цӏихезза вола нохчий композитор. 25. Ира бухь бола хӀама. 27. Иш. 28. Барзкъан кеп. 34. Сом. 35. Хьайба. 36. НизагӀа яьккха хӀама. 40. Ира хӀама.

ПХОРАГӀА: 2. КӀай, цӀе. ӀажагӀа... 4. МаӀача сага цӀи. 11. Наха юкъера бувзам. 12. Газет. 18. Чам хилийтара даарах тоха хӀама. 19. Юхь. 20. Берий маьнги. 21. Мос. 22. Перестройка дош. 26. Доастама саг. 29. Отелло. 30. Айенна моттиг. 31. ЦӀи. 32. Безам бенна саг. 33. Лаьтта, планета. 36. Адамаша садоахар. 37. Фильм. 38. Доахан чудохка яь гӀишло. 39. Хьахочун цӀа. 41. Вайнаьха кӀувс. 42. Дарба ду саг. 43. Шийна болча сакъердама новкъаваьнна лела саг.

Редакцегара: Хьамсара газет дешараш, эггара хьалха кепатох оаха «Кроссворд». Оаха дех шуга, тхога, «Кроссвордаш» ахийтар, уж хан-ханнахьа газета тӀа йоахаргйолаш.

Криминальни хроника

Биохимзавода директора 1941 шера ваьча В. Дагаева (Иоаннисиани улицагӀа 14 цӀагӀа, 4 квартире вахаш ва) 1990 шера 13 декабре сайрийна 5 сахьат даьннача хана ший кабинете йиттай гражданкана «И». Кхалсага медицински гӀо даьд. Дош тохкаш да.

⊙ 1990 шера 14 декабре кор доха а дь чуваьннача шин зуламхочо 1934 шера яьча пенсионеркана А. И. Кротовайна (Ленинградски переулкагӀа, 17 цӀагӀа яхаш хиннай) дегӀа тайп-тайпарча маьженашта 17 чов яь хиннай урсаца. Иштта кӀоаргга ши чов яьй 1954 шера яьча цун йоӀа — АБЗ оператора В. Н. Кротовайна а. Яьча човнегӀа А. И. Кротова кхелхай. ХӀаьта цун йоӀ больнице я. Зуламхой гучабаланза ба, дош тохкаш да.

⊙ 1990 шера 14 декабре 18 сахьат даьннача хана Гудермессе гражданина «И» доалахьа йола 40-46 ЧИА номерной знак йола «Ява-350» яха мотоцикл лочкъаяь дӀайнгай. Гудермесски РОВД болхлой из гӀулакх тохкаш ба.

⊙ 1990 шера 14 декабре 12 сахьат даьннача хана Алхан-Кала яхача юрта шоферо (Кени-Юрта вахаш волча 1957 шера ваьча) Х. Баймурзаева 25-74 ЧИЛ номерной знак йола «КАВЗ» автобус тӀатехай моттигерча школа шоллагӀча класса дешархочоа М. Абубакаровайна. Больнице дӀаюгаш йиӀиг кхелхай.

⊙ 1990 шера 15 декабре 21 сахьати 10 миноти яьннача хана г. Назране цхьаннахьа болх беш воацача Б. Ахильгова наьха квартире чуаваьнна къоал даьд. Цигара цо йихьай норкови кий, мохерови шарф, «Луч» яха дошо сахьат. Б. Ахильгов ведда лел. Из лохаш ба Назрановски РОВД болхлой.

⊙ 1990 шера 13 декабре цӀагӀара араьнна чу ца йоагӀаш йисай Грознерча радиотехнически завода болхло, 1959 шера яь Н. Ф. Погосян (Коснора цӀерагӀча улицагӀа, 22 цӀагӀа, 95 квартире яхаш хиннай из). Кхалсаг йовра бахьанаш тохкаш да.

⊙ 1990 шера 16 декабре Ӏуйрийна 6 сахьат даьннача хана Малгобекски района Иоккхача Ачалкхе ВАЗ-21-06 машинаца хиннача кхаь зуламхочо мора бос бола Н 15-08 ТШ номерной знак йола машина соца а яь, из лехкаш ваьгӀача Вознесеновски станице Кооперативни улицагӀа, 49 цӀагӀа вахаш волча цхьаннахьа балха воапача Г. Джумалиевна йитта човнаш а яь, цунгара машина дӀайнгай. Зуламхоех цаӀ милице старшинай погонаш яда кетар ювхаш хиннав, кхоккхе маскаш ехка юхь къайлаяьккха хиннаб. Царга хиннай ППШ марках йола цаӀи АК марках йола шиъ — кхо автомат. Зуламхой лохаш ба.

⊙ 1990 шера 16 декабре Урус-Мартанерча базар тӀа тулорг ду 11 машина йохкаш гучаваьннав Ачхой-Мартановски ПМК наькъаш тоадеча кооператива болхло К. Висится. Из ваьв 1931 шера, вахаш ва Валерик яхача юрта. Машинаш ехкаяларе 200 сом пайда хургбар цунна...

⊙ 1990 шера 17 декабре 18 сахьат даьннача хана 1959 шера яьча ПОГНОС ОРСа № 11 йолча тика продавщицас, 2-ча Сухумски улицагӀа, 14 цӀагӀа яхаш йола А. Магомадовас эпархо Ӏехаваьв 90 кепиг сов а доаккхаш. ГӀулакх тохкаш да.

⊙ 1990 шера 18 декабре 11 сахьат даьннача хана Чири-Юрт яхача поселкана уллув яьга латташ кораяьй баьде-бежеви бос бола ГАЗ-2410 яха номерной знак йоаца 1987 шера арахийца автомашина. Из декабре бетта Ставропольски краера лочкъаяь йига хиннай. ГӀулакх тохкаш да.

⊙ 1990 шера 20 декабре цӀагӀара араваьнна чу ца воагӀаш висав Алхан-Юртарча школа дешархо, 1976 шера ваь М. Дениев. ДӀахьа а лелара тӀера вола 9 класса дешархо лохаш ва.

⊙ 1990 шера 21 декабре 8 сахьат даьннача хана УПП ВОС гӀишлон площадка вагончика чу корадаьд 1929 шера ваь хиннача СМУ-7 хахочун А. Кравченко даьга дакъа. Из зулам хилара бахьан да электрически плитка йоагаш хинна хилар.

⊙ 1990 шера 22 декабре «Рескоопторга» № 22 йолча тика продавщицас, 1972 шера яьча, Шаьла, Баумана цӀерагӀча улицагӀа, 6 цӀагӀа яхаш йолча Ф. Талхиговас эпархо Ӏехаваь совленна даьккхад 4 соми 23 кепиги. Из гӀулакх тохкаш да.

⊙ 1990 шера 23 декабре цӀагӀара араьнна чу ца йоагӀаш йисай 1914 шера яь Январски улицагӀа, 32 цӀагӀа яхаш йола пенсионерка Расуева Л. Дош тохкаш да.

⊙ 1990 шера 25 декабре Ӏуйрийна 8 сахьат даьннача хана 1941 шера ваьча, Наьсар-Керте вахача Назрановски «Горгаза» контролера Б. С. Ханиева гражданка «А» йодаяьй. Дош тохкаш да.

Н. П. БОНДАРЕВ
НГӀР МВД оргинспекце отдела начальник.

• ЦӀЕН-НОАНОШТА—ХЬЕХАМАШ

САЛАТАШ

Ӏажащеи сельдерееццеи кабуцах даь салат укх тайпара кийчду:

200 грамм кӀай кабуци 100 Ӏажаеи сельдерееца цхьана кагий ата беза. Цу тӀа дотта деза 15 грамм генарий даьтта, чам тоабеш тух а тасса.

БИИДА БУРАКИ КАБУЦИ

Кагий аьтача 200 грамм кабуцах теркаца аьта 100 грамм бийда бурак тоха еза. Уж вӀашагӀъийяьчул тӀехьагӀа цу тӀа ботта беза тӀоа е генарий даьтта. Цул тӀехьагӀа ах лимонах яьккха соки, чам тоабеш шекари тухи тасса деза.

САЛОӀАЧА ДЕНОШКА

ШОАТТА, 5 ЯНВАРЬ

В. И. Ленина цӀерагӀа майда. Кердача шера хетаяь сакъердаме программа. Иллеш, халхараш, сакъердаме яхьаш, ловзараш, бегаш, аттракционаш Кердача шера хетаьлча елкана юххе. Шо тӀаэцаргда ГӀор-Дадеи Снегурочкаси!

«С. М. Кирова цӀерагӀа парк» яха ГЦД. 9.00. «Энтузиаст» яха футбольни клуб. 9.00. Машинаца художественни догамаш де Ӏомабу курсаш. 9.00. Барзкъаш дахеи тегеи, плиссе, гофре е Ӏомабу курсаш.

«Машиностроитель» яха кинотеатр. 9.00. Книжкаш дезарий клуб. Книжкай выставка. Книжкаш хувцар.

В. И. Ленина цӀерагӀа ДК. 9.00. Барзкъаш дахеи тегеи Ӏомабу курсаш. 9.00. ТЮЗ. 9.00. Кулгаца а машинаца а догамаш де Ӏомабу курсаш. 10.00. Вокально-инструментальни ансамбль «Флюгер». 12.00. «ЦӀагӀарча медсестрай» курсаш. 15.00. «Меридиан» яха халкъа халхара ансамбль. 15.00. «Дизайн вахача моттиге» яха курсаш. 15.00. Очароване школа. 18.00. ДӀалохк эстрадни оркестро. 17.00. «Шо ираз долаш хилар лов сона...» яха кердача шера хетаяь сайре.

Н. К. Крупская цӀерагӀа ДК. 10.00. Технически кхоллама кружок. 13.00. «Кердача шера елкана юхера цӀей» яха утренник. 14.30. «Фаьлг» яха кинофестиваль. 16.00. «Хьакхаьчад вай долча Керда шу!» яхача художественни самодеятельноста доакъашхошта лаьрхӀа сайре.

С. М. Кирова цӀерагӀа ДК. 10.00. «Говза кулгаш» яха клуб. 15.00. ДӀалохк вокально - инструментальни ансамбло. 18.00. «Лидер» яха спортклуб.

Просвещене болхлой ЦӀа. 12.00. Книжкаш дезарий клуб. 15.00. «УнахцӀено» яха спортклуб. 16.00. «Маски» яхача берий театре дувла. «Шорта, шорта, — бада тӀа циск дагӀа...». 16.00. Ӏарбий мотт Ӏомабу оаха.

«Красный молот» яхача завода ДК. 13.00. «Космонавт» яха берий кинотеатр. «Фаьлг» яха кинофестиваль. 17.30. «Ӏан догамаш» яха Кердача шера хетаяь викторина.

«Оргтехника» яхача объединене ДК. 11.00. «КӀай лай чоалпи» яха викторина. 12.00. «Фаьлгий дунеи тӀа» яха киноклуб. 13.00. Къонабарий цӀей. 15.00. ТЮЗ. 16.00. «Ритм» яха халхара ансамбль.

М. Горьке цӀерагӀа клуб. 9.00. Драматически кружок. 9.00. «Дизайн вахача моттиге» яха курсаш. 14.00. «Кердача шера елка оттаьча хьоашалгӀа» яха утренник.

Хлебокомбината клуб. 8.00, 18.00. «Каратист» яха клуб.

В. Маяковске цӀерагӀа клуб. 10.00. «Солнышко» яха киноклуб. 15.00 «Неша» яха клуб.

«Садко» яха бассейн. 17.00. «Икар» яха инвалидий спортивно-унахцӀенон клуб.

«Локомотив» яха спортзал. 10.00. Самбох йола ЧИР чемпионат.

«Динамо» ДСО спортзал. 10.00. Еза-йоккхача атлетиках йола ЧИР яхьаш.

КӀИРАНДИ, 6 ЯНВАРЬ

В. И. Ленина цӀерагӀа майда. Кердача шера хетаяь сакъердаме программа. Иллеш. халхараш, сакъердаме яхьаш, ловзараш, бегаш, аттракционаш Кердача шера хетаяьча елкана юхе. Шуга хьежаш ба ГӀор-Дадийн Снегурочкан!

«С. М. Кирова цӀерагӀа парк» яха ГЦД. 9.00. «Энтузиаст» яха футбольни клуб. 9.00. Машинаца художественни догамаш де Ӏомабу курсаш. 9.00. Барзкъаш даха, тега, плиссе, гофре е Ӏомабу курсаш.

«Машинострителъ» яха кинотеатр. 9.00. Книжкаш дезарий клуб. Книжкай выставка. Книжкаш хувцар.

Эпсарий цӀа. 11.00. Филофонистий клуб. Грамзаписий коллекционераш вӀашагӀкхетар.

В. И. Ленина цӀерагӀа ДК. 9.00. Барзкъаш дахеи тегеи Ӏомабу курсаш. 9.00. Аьхинга йийца хӀамаш е Ӏомабу курсаш. 9.00. Кулгаца а машинаца а догамаш де Ӏомабу курсаш. 10.00. «Росинка» яха халхара ансамбль. 10.00. «Светлячок» яха студи. 10.00. «Улыбка» яха халкъа халхара ансамбль. 10.00. Дайи ноанойи вӀашагӀкхетараш. 12.00. «Меридиан» яха халхара халкъа ансамбль. 12.00. ТЮЗ. 12.00. «ЦӀагӀарча медсестрай» курсаш. 12.00. «Фаьлгий дунеи тӀа» яха киноклуб. 13.00. Гитаристий кружок. 15.00. «Элегантности очарование» яха клуб. 15.00. «Дизайн вахача моттиге» яха курсаш. 18.00. «40 шерал тӀех ха йолча наха лаьрхӀа» яха сайре.

Н. К. Крупская цӀерагӀа ДК. 9.00. «Кружевница» яха клуб. 10.00. Технически кхоллама кружок. 14.30. «Фаьлг» яха кинофестиваль.

С. М. Кирова цӀерагӀа ДК. 10.00. «Говза кулгаш» яха клуб. 11.00. ХӀанзарча ханарча халхара ансамбль. 12.00. Игротека. 12.00. «Мультик» яха клуб.

Химикий ДК. 10.00. Фаьлге яь кинопутешестви.

Просвещене болхлой ЦӀа. 10.00. Барзкъаш тег, хьийзача тхах хӀамаш ю, догамаш ду. 12.00. «Ӏалами вайи» яха клуб. «Вай даьша мишта лоархӀаш хиннад дуне». 15.00. «УнахцӀено» яха спортклуб. 18.00. Театр дукха дезарий объединени. «Ах, карнавал, карнавал!» яха театральни сайре.

«Красный молот» яхача завода ДК. 9.00. Барзкъаш дахеи тегеи Ӏомалу тхо. 9.00. «Дизайн вахача моттиге» яха курсаш. 13.00. «Кружевница» яха клуб. 13.00. «Космонавт» яха берий кинотеатр.

«Оргтехника» яхача объединене ДК. 11.00. «Росинка» яха киноклуб. Оаха хьех шо КВН. 13.00. Эстетика школа. 10.00. Тхо Ӏомалу барзкъаш дахеи тегеи.

«Локомотив» яха спортзал. 10.00. НГӀР самбагӀа йола чемпионат.

(Газета аргӀанара номер араяргья 10 январе).

Редактор
С. И. ЧАХКИЕВ.

РАДИО

5 ЯНВАРЬ,

ШОАТТА,

7.30 — Доахана Ӏан кийчо мишта яьй? Рейд (нохчий меттала).
7.45 — Хоамаш.
8.15 — Передачай програма.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — Дуне цхьан кӀирагӀа (нохчий меттала).
8.40 — 8.45 — Реклама.
10.15 — «Вайи закони». Радиожурнал (гӀалгӀай меттала).
10.40 — Литературни Нохч-ГӀалгӀайче (нохчий меттала).
11.00 — Оазаца вовз иллиархо. А. Хамхоева литературни творчествах лаьца (гӀалгӀай меттала).
11.15 — 12.00 — Нохч-ГӀалгӀай композиторий ашараш.
15.15 — «ГӀуланхаш мишта лел хьа, советский предприниматель.
15.30 — Экономически реформага баькхиха гӀа.
15.45 — 16.00 — Толамаши дийза дисараши (гӀалгӀай меттала).
18.00 — 19.00 — «Музыкальни почта».

6 ЯНВАРЬ, КӀИРАНДИ,

7.30 — Передачай програма.
7.35 — Республикански газетий обзор.
7.45 — 8.00 — Са письмо Ӏодеша.
8.15 — 9.00 — Оаха даькъала буьц.
11.30 — 12.00 — КӀиранден ашарий программа.
15.15 — 15.30 — «Дешархо» (нохчий меттала).
16.00 — Концерт.
16.30 — Реклама.
16.40 — 17.00 — ДоттагӀала концерт.
18.30 — 19.30 — «Иллеца доттагӀал долчарна». Концерт.

Тахан республике гӀоллеи Грознеи морхаш а йолаш, лоа а делхаш, малхбузехьара секунде 3—8 метр чӀоагӀа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республике 1—6, Грозне 2—4 градус йӀовхал йолаш хилеи тарлу.

Кхоанеи ломмеи хувцалуш морхаш а йолаш, кхоана — лоа а делхаш, тайп-тайпарча оагӀонашкахьара секунде 3—7 метр чӀоагӀа мух а хьекхаш хилеи фегара температура бийсана 1—6, дийнахьа 0—5 градус шелал йолаш хилеи тарлу.

Метеостанци.

«СВЕТ» Газета Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской Республики, Чечено-Ингушского рескома КПСС,

Газета 1973 шера еннай «Знак Почета» яха орден

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: идеологического — 22-53-12, 22-75-78; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; агропромышленного — 22-47-84, 22-90-66; культуры — 22-64-75; 22-54-04; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 23.